

BIJLAGE 1

Archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek, RAAP

RAAP-rapport *

Plangebied Bestemmingsplan Uden Centrum 2013

Gemeente Uden

Een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Uden

Titel: Plangebied Bestemmingsplan Uden Centrum 2013, gemeente Uden; een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek

Status: concept 2

Datum: 21-12-2012

<auteur>: ir. L.J. Keunen, ir. M. Peeters & dr. M. Verhoeven

Projectcode: UDECE

Bestandsnaam: *rapportage_afko**nummer*_*projectcode*

<projectleider>: ir. L.J. Keunen

<projectmedewerker>: drs. M. Lipsch & ing. Th. Engels

<ARCHIS-vondstmeldingsnummer>: n.v.t.

<ARCHIS-waarnemingsnummer>: n.v.t.

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 54942

Bewaarplaats documentatie: RAAP Zuid-Nederland

Autorisatie: drs. W. De Baere

Bevoegd gezag: gemeente Uden

ISSN: *

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2013

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

Inleiding

In opdracht van de gemeente Uden heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in december 2012 en januari 2013 een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek uitgevoerd in verband met het Bestemmingsplan Uden Centrum 2013 in de gemeente Uden. Het doel van het archeologisch onderzoek was het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachtings- en bestemmingsplankaart. Het cultuurhistorische onderzoek was gericht op het inventariseren en waarderen van de cultuurhistorische elementen in het plangebied.

Archeologie

In het plangebied zijn uit ARCHIS 5 vindplaatsen (3 waarnemingen en 2 vondstmeldingen) bekend. Het gaat om een greppel aangetroffen met verscheidene laat-middeleeuwse vondsten, enkele vage bodemsporen met Romeins aardewerk, twee koperen munten uit de Nieuwe tijd, muurwerk van de oude Kruisherkenkapel aan het Lieve Vrouwenplein en waterputten achter huizen aan de Kerkstraat. Daarnaast zijn er gegevens over 8 vindplaatsen door de Heemkundekring Uden aangeleverd, waarvan er 6 binnen het plangebied liggen.

Op basis van (1) historische kaarten; (2) archeologische vindplaatsen en (3) extrapolatie van bodemkundige gegevens kunnen er voor het gehele plangebied archeologische verwachtingen worden gedefinieerd. Langs de gereconstrueerde oost-west verlopende natte zone kunnen zich resten van jager-verzamelaars kampementen hebben bevonden, maar deze zullen vanwege bouwactiviteiten waarschijnlijk geheel zijn verdwenen. Verder geldt voor het gehele gebied een zeer hoge, hoge of middelhoge verwachting voor vindplaatsen (met name nederzettingen en begravingen) van landbouwers. Omdat sporen van landbouwers diep ingegraven kunnen zijn, kunnen deze zich in de droge delen nog overal bevinden. Voor de natte zone geldt een middelhoge verwachting voor jacht- en visattributen, afvalplaatsen, rituele deposities, voorden/bruggen, delfstoffenwinning en organische resten van zowel jager-verzamelaars als landbouwers. Voor verstoorde gebieden geldt een lage verwachting.

Cultuurhistorie

Op basis van bureaustudie en veldinspectie zijn de cultuurhistorische kenmerken in het plangebied in kaart gebracht en is een gebiedsgerichte waardering uitgesproken. Onder de kenmerken verstaan we stedenbouwkundig waardevolle terreinen, historische bouwkunst, de historische wegenstructuur, straatmeubilair en opgaand groen, alsmede stedenbouwkundige aspecten als verkaveling en rooilijnen.

Uit de waardering komt naar voren dat de historische wegenstructuur de ruggengraat vormt waaraan de overige waardevolle gebieden grenzen. Die liggen met name rondom Kapelstraat en Piusplein, langs de Kerkstraat, rondom Vorstenburg, langs de Kastanjeweg en in de omgeving

van Prior van Milstraat, Stationstraat en Parallelweg. Voor elk deelgebied gelden specifieke waarden die in dit rapport zijn uitgewerkt.

Aanbevelingen

Archeologie

Op basis van de archeologische verwachtingen worden er voor drie beleidscategorieën de volgende ondergrenzen met betrekking tot archeologisch onderzoek voorgesteld:

Categorie	Archeologische verwachting / Gebied	Ondergrens (resp. diepte en oppervlak)
1	<i>Zeer hoog: historische kernen</i> <i>Hoog: zone rond bekende in situ vindplaatsen</i>	30 cm, 50 m ²
2	<i>Hoog, Middelhoog: droge & natte landschappen</i>	30 cm, 500 m ²
3	<i>Laag voor verstoorde gebieden</i> <i>Laag voor vrijgegeven gebieden</i>	geen restricties

Cultuurhistorie

Op basis van de cultuurhistorische waardering en de waardevolle kenmerken van elk deelgebied hebben we een aantal aanbevelingen gedaan die om te zetten zijn in planregels in het bestemmingsplan. Achter elke aanbeveling is opgenomen voor welke deelgebieden dit geldt. Daarnaast hebben we algemene strategieën gekoppeld aan drie afzonderlijke waarderingsklassen. Voor de hoogste waarde adviseren we gebruik te maken van de dubbelbestemming 'Waarde Cultuurhistorie'.

Daarnaast adviseren we om voor één specifieke categorie objecten, namelijk vroeg-naoorlogse lantaarnpalen, een waardestelling te laten plaatsvinden met het oog op mogelijke plaatsing van de palen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave	5
1 Inleiding	6
1.1 Kader en doelstelling	6
1.2 Administratieve gegevens.....	6
1.3 Toekomstige situatie	7
1.4 Onderzoekspzset en richtlijnen.....	7
1.5 Dankwoord.....	7
2 Archeologie	8
2.1 Methoden	8
2.2 Resultaten	88
3 Cultuurhistorie.....	20
3.1 Methoden	20
3.2 Resultaten	20
4 Conclusies en aanbevelingen archeologie.....	39
4.1 Conclusies.....	39
4.2 Aanbevelingen	39
5 Conclusies en aanbevelingen cultuurhistorie	43
5.1 Conclusies.....	43
5.2 Aanbevelingen	43
Literatuur	48
Gebruikte afkortingen	50
Verklarende woordenlijst.....	51
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	53
Bijlage 1. Boorbeschrijvingen.....	55

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Uden heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in december 2012 en januari 2013 een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek uitgevoerd in verband met het Bestemmingsplan Uden Centrum 2013 in de gemeente Uden. Het doel van het archeologisch onderzoek was het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachtings- en bestemmingsplankaart. Het cultuurhistorische onderzoek was gericht op het inventariseren en waarderen de cultuurhistorische elementen in het plangebied.

Meer in detail, had het archeologisch onderzoek tot doel:

- De provinciale kaart (CHW), die eerder gebruikt werd voor het bestemmingsplan, voor het bestemmingsplangebied verfijnen en verbeteren.
- Vlakdekkend inzicht geven over de aanwezigheid van de bekende archeologische waarden in het bestemmingsplangebied.
- Vlakdekkend inzicht geven in de verwachte archeologische waarden in het bestemmingsplangebied.
- Inzicht geven in de verwachte gaafheid (en conservering) van eventuele archeologische resten.
- Het definiëren van de gebieden die in het bestemmingsplan verankerd dienen te worden middels een dubbelbestemming 'waarde archeologie'.
- Advisering ten aanzien van de vrijstellingsgrenzen met betrekking tot de archeologische waarden.

Het cultuurhistorisch onderzoek had tot doel:

- Vlakdekkend inzicht geven over de aanwezigheid van cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplangebied.
- Vlakdekkend inzicht geven in de (globale) waardering van de cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplangebied.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied (78 ha) ligt in het centrum van Uden (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 45H van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000).

Gemeente: Uden

Plaats: Uden

Plangebied: Bestemmingsplan Uden Centrum 2013

Centrumcoördinaten: 170.700 / 407.750

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 54942

1.3 Toekomstige situatie

Het onderzoek vond plaats in het kader van het vaststellen van een nieuw bestemmingsplan. In dit plan wordt de huidige situatie opnieuw vastgelegd.

1.4 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtsnoer. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Achter in dit rapport is een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen en worden enkele vaktermen beschreven (zie verklarende woordenlijst).

1.5 Dankwoord

Bij het onderzoek werd RAAP geassisteerd door de heren A. Sanders, H. Hendriks en met name G. van Eijk en mevr. H. van Alphen van de Heemkundekring Uden, en door mevr. J. de Vrees, dhr. A. Wijnen en dhr. Th. Bus van de gemeente Uden. Wij danken al deze personen zeer hartelijk voor de waardevolle bijdragen!

2 Archeologie

2.1 Methodes

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnventariseerd.

Geraadpleegd zijn de volgende bronnen:

- het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS);
- de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW);
- literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst);
- de recente topografische kaart 1:25.000;
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN: www.AHN.nl);
- recente luchtfoto's uit Google Earth (<http://www.earth.google.com>);
- het informatiesysteem Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINO);
- het informatiesysteem Kennis Infrastructuur CultuurHistorie (KICH);
- [watwaswaar.nl](http://www.watwaswaar.nl);
- de Heemkundekring Uden;
- de Basisadministratie Adressen en gebouwen (BAG) van het centrum van Uden;
- bouwdoSSIers van het centrum van Uden.

Tevens heeft er ter beoordeling van de huidige situatie in het plangebied een locatiebezoek plaatsgevonden, waarbij verstoringen (parkeergarages en diepe kelders) in kaart zijn gebracht, en een aantal bodemkundige boringen zijn gezet.

2.2 Resultaten

Huidige situatie

Het plangebied bevindt zich in het centrum van Uden. Vrijwel het hele gebied is dicht bebouwd. Dit geldt met name voor de omgeving van het centraal gelegen Brabantplein. Uitzonderingen zijn de omgeving van de Petruskerk in het zuiden en het oorlogskerkhof nabij de Pius X-kerk in het noorden. De belangrijkste verkeersaders zijn de van oost naar west lopende Sint-Janstraat - Pastoor Spieringsstraat, Wilhelminastraat en Koopmanstraat, en de Velmolenweg - Kastanjeweg, die het gebied van noord naar zuid doorkruist.

Aardkundige situatie

Geomorfologie

Uden ligt op de westrand van de Peelhorst. In dit opheffingsgebied komen Maasafzettingen behorende tot de Formatie van Veghel (grinden en zanden uit het Midden Pleistoceen) relatief dicht

nabij het maaiveld voor (Stiboka/RGD, 1983: codes 4F1 en 4F2 op figuur 2). Ten westen de Peelhorst ligt de Centrale Slenk: een dalingsgebied waarin oude afzettingen diep zijn weggezakt en bedekt met jongere afzettingen. De overgang tussen de Peelhorst en de Centrale Slenk wordt gevormd door de zogenaamde Peelrandbreuk (zie de lijn met rode driehoekjes op figuur 2). Plaatselijk zijn de rivierafzettingen bedekt met dekzand. Dit dekzand is aan het einde van de laatste ijstijd (Weichselien) door de wind afgezet. Het klimaat was kouder en droger dan nu en de bodem schaars begroeid. Hierdoor kreeg de wind gemakkelijk vat op de ondergrond en werden grote hoeveelheden zand verplaatst die de oudere afzettingen afdekken. Dit dekzandpakket heeft een variabele dikte en vormt de basis van het huidige landschap. Op de Peelhorst is het dekzandpakket betrekkelijk dun of ontbreekt het (Berendsen, 2000). Op de Peelrandbreuk, ten westen van Uden, bevinden zich vele oost-west georiënteerde erosiedalen (code 2R2 op figuur 2: dalvormige laagte zonder veen). De dalen zijn waarschijnlijk gevormd onder periglaciale omstandigheden, toen de bodem bevroren was en het water wegstroomde langs het oppervlak. Omdat de Peelhorst hoger ligt dan de Centrale Slenk verliep de afwatering hier van oost naar west, en vervolgens van noord naar zuid via het dal de huidige Leigraaf (code 2R5 op figuur 2).

Op de geomorfologische kaart (Stiboka/RGD, 1983) is het plangebied vanwege de bebouwing als "niet gekarteerd" weergegeven. Op grond van de aangrenzende gebieden kan echter verondersteld worden dat het plangebied op Maasafzettingen is gelegen, al dan niet met dekzandafzettingen aan de oppervlakte (codes 4F1 en 4F2).

Bodem

In het Holoceen vonden er geen belangrijke natuurlijke wijzigingen van het reliëf meer plaats. Erosie- en sedimentatieprocessen (Formatie van Singraven) bleven dan ook voornamelijk beperkt tot de actieve beekdalen. Verder vernatten in de loop van het Holoceen verschillende laagten en depressies zoals de erosiedalen. Uden wordt daarom ook gekenmerkt door verschillende 'droogte-eilanden' die van elkaar gescheiden worden door de natte erosiedalen. Alhoewel Uden op de bodemkaart (Stiboka, 1976) niet is gekarteerd, is duidelijk te zien dat het plangebied uit twee dergelijke eilanden bestaat (zie figuur 3). Direct rondom het noorden en zuiden van het plangebied zijn er zones met hoge zwarte enkeerdgronden en laarpodzolgronden in leemarm en zwak lemig fijn zand (codes zEZ21g en cHn21g) met grondwatertrappen VI en VII (d.w.z. droog). Deze gebieden zijn gescheiden door een smal en langgerekt gebied met beekerdgronden en gooreerdgronden in leemarm en zwak lemig fijn zand in respectievelijk het oosten en westen (codes pZ921g en pZn21g) met grondwatertrap III (d.w.z. nat).

Hoge zwarte enkeerdgronden worden vanuit een landschapshistorisch perspectief ook wel esdekken of plaggendekken genoemd. Deze humeuze lagen komen onder meer voor op akkers die vanaf de Late Middeleeuwen (ca. 1300 na Chr.) in diverse delen van het pleistocene zandgebied van Nederland zijn aangelegd, het vroegst in het zuiden van het land. Vanaf deze periode werd, als gevolg van intensivering van de landbouw, de vruchtbaarheid van akkers op de zandgronden bevorderd door bemesting met onder andere plaggen, materiaal uit de potstal en stadsafval. Door eeuwenlange bemesting ontstonden, vaak eerst op de hogere delen van het landschap

zoals dekzandruggen, akkers met een dik humeus dek. Deze akkers werden in de loop van de tijd tot in de lagere delen van het landschap uitgebreid. De dikte van de plaggendekken varieert in het algemeen van circa 50 tot meer dan 100 cm. Plaggendekken ontstonden veelal op de meest vruchtbare en best ontwaterde delen van het landschap. Ook vóór de vorming van plaggendekken waren dit de gunstigste plekken voor bewoning en akkerbouw. Vandaar dat onder plaggendekken zeer veel archeologische vindplaatsen zijn ontdekt. In de regel zijn deze vindplaatsen goed bewaard, omdat ze vanwege de dikte van het plaggendek immers grotendeels buiten het bereik van moderne ploegen liggen. Zo zijn onder het plaggendek vaak nog resten van de oorspronkelijke podzolbodem bewaard gebleven. Dit zijn bodems met - van boven naar beneden - een grijze uitspoelingshorizont (E-horizont) en een bruine inspoelingshorizont (B-horizont). De uit- en inspoeling betreft ijzer, mineralen en humus.

Laarpodzolgronden zijn oude ontginningsgronden, waarbij de 30-50 cm dikke bovengrond gedeeltelijk is ontstaan door ophoging met mest uit de potstal. Het zijn eigenlijk wat minder dikke en goed ontwikkelde plaggendekken, die vaak in de wat lagere delen van het landschap werden aangebracht.

Beekeerdgronden zijn natte bodems die typisch zijn voor beekdalen. Vanwege de aanwezigheid van veel voedingsstoffen en mineralen is de bovengrond meestal zeer donker, vanwege de decompositie van elzenbroekbos. Gooreerdgronden zijn ook natte bodems, die vaak worden aangetroffen in de bovenloop van beekdalen en in gebieden waar de B-horizont zwak is ontwikkeld of door ploegen in de bouwvoor is opgenomen. In tegenstelling tot de beekeerdgronden, hebben deze bodems geen roest, of roest beginnend dieper dan 35 cm.

Tijdens een veldinspectie zijn er 4 boringen gezet om een indruk te krijgen van de bodemopbouw. Met name vanwege de oppervlakteverharding en de aanwezigheid van kabels en leidingen in het plangebied zijn de boringen in open terrein net buiten het plangebied gezet. Boringen 1 en 2 bevinden zich in grasland langs de Violierstraat ten oosten van het plangebied; boringen 3 en 4 bevinden zich in een akker direct ten zuiden van de *Abdij Maria Refugie* langs de Veghelsedijk in het westen (zie kaartbijlage 1). Boringen 1 en 2 bevinden zich op een locatie die bodemkundig niet is gekarteerd, maar waar beekeerdgronden worden verwacht. Boringen 3 en 4 bevinden zich op een plek waar laarpodzolen worden verwacht. In boring 1 is een dun plaggendek op een verstoorde en natte bodem, mogelijk een beekdeerdgrond aangetroffen. In boring 2 is een vrijwel intact podzolprofiel waargenomen (met E-, B- en BC-horizont). In boringen 3 en 4 is een zogenaamd A-C profiel aangetroffen, dat wil zeggen een bouwvoor op C-horizont, waarbij de C-horizont zich heeft gevormd in natte (gereduceerde) omstandigheden, getuige de grijze kleur. In alle boringen bevindt zich veel grind in de C-horizont, afkomstig van Maasafzettingen. In bijlage 1 zijn detailbeschrijvingen van de boringen opgenomen.

AHN en luchtfoto's

Uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) komt vooral de bebouwing in het plangebied naar voren: dit verbergt het oorspronkelijke reliëf grotendeels. Wel is goed te zien dat het gebied

naar het westen afhelt, richting de Peelrandbreuk. Recente luchtfoto's uit Google Earth (<http://www.earth.google.com>) leveren geen relevante informatie ten aanzien van de aardkundige situatie en archeologie.

Aardkundige waarden

Volgens de Aardkundige Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant (www.brabant.nl/kaarten/natuur-en-landschap-kaarten/aardkundige-waardenkaart.aspx), ligt het aardkundig waardevol gebied 'Peelrandbreuk' vrijwel direct ten westen van het plangebied. Dit gebied is bijzonder in Nederland omdat, met name ten westen van Uden, de Peelrandbreuk, de tektonische scheiding tussen de Peelhorst en Roerdalslenk, duidelijk in het landschap aanwezig is in de vorm van een terreintrede. Bodem, waterhuishouding en natuur verschillen opmerkelijk aan weerszijden van die steilrand. Aan de horstzijde treft men zogenaamde natte wijstveengronden met broekbossen aan, terwijl in de slenk goed ontwaterde akkerlanden liggen.

Verstoringsen

Om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van bodemverstoringen in het plangebied - en daarmee de gaafheid van eventuele archeologische resten - is in samenwerking met mevr. J. de Vrees van de gemeente Uden in eerste instantie de voorontwerp-bestemmingsplankaart Uden Centrum 2013 geraadpleegd. Op deze kaart zijn namelijk alle parkeergarages aangegeven. Voorts hebben enkele specialisten Ruimtelijke Ordening informatie geleverd over andere diep verstoorde gebieden. Om deze informatie te controleren, zijn door RAAP enkele gebouwen bezocht om uit te zoeken of deze onderkelderd waren of niet. Alhoewel er binnen het beschikbare budget geen geld en tijd was om van alle gebouwen de aan- of afwezigheid van kelders vast te stellen, is de stellige indruk dat de belangrijkste verstoorte gebieden in kaart zijn gebracht. Alle bekende en mogelijke verstoringen zijn weergegeven op kaartbijlage 1.

Archeologie

Archeologische verwachting

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW: Deeben, 2008; zie ook www.cultureelerfgoed.nl), die is gebaseerd op de bodemgesteldheid en geomorfologie, ligt het plangebied in een zone met een onbekende verwachting. De verwachting is onbekend, omdat het gebied op de geomorfologische- en bodemkaart niet is gekarteerd. De IKAW is op basis van dit kaartmateriaal opgesteld.

Vindplaatsen

In ARCHIS (de nationale archeologische database) staan 3 waarnemingen en 2 vondstmeldingen in het plangebied aangegeven. Buiten het plangebied (in een straal van 200 m) bevinden zich nog 3 vindplaatsen (zie kaartbijlage 1).

De vindplaatsen in het plangebied betreffen ten eerste vondsten gedaan door de Heemkundekring Uden in het kader van nieuwbouw aan de Botermarkt in het zuiden van het plangebied. Er

werd een greppel aangetroffen met verscheidene laat-middeleeuwse vondsten, waaronder verbrande leem, aardewerk (Elmpter waar en grijsbakkend gedraaid aardewerk), glas en brons (ARCHIS-waarneming 415605).

In het oosten van het plangebied zijn tijdens de bouw van de Paulusschool aan de Ereprijsstraat verschillende archeologische resten gevonden, ook door de heemkundekring. Het betreft enkele vage bodemsporen met sterk versleten Romeins aardewerk, waaronder *Terra Sigillata* (rood gekleurd luxe aardewerk), gladwandige- en ruwwandige waar. Op basis van de "rommelige" sporen en de verweerdheid van het materiaal, wordt vermoed dat het om verploegd materiaal gaat (ARCHIS-waarneming 54752).

ARCHIS-waarneming 407917, helemaal in het noorden, betreft de metaaldetectorvondst van twee koperen munten uit de Nieuwe tijd A (1500-1650 na Chr.). Het gaat in beide gevallen om een Halve Oord uit Gelderland, met het portret van Philips II in harnas en op de achterkant het wapenschild van Gelria(?) en het devies *dominus mihi adiutor* (= de Heer is mijn helper).

De ARCHIS-vondstmeldingen 421286 en 421284 betreffen twee onderzoeken door RAAP Archeologisch Adviesbureau uit 2012. Het eerste nummer betreft respectievelijk een begeleiding van een rioolvervanging aan het Lieve Vrouwenplein, waar resten van de middeleeuwse Mariakapel, het aangrenzende 17e-eeuwse klooster en de achtkantige devotiekapel zijn aangetroffen. Daarnaast is een vondstmelding gedaan van de vondst van een aantal waterputten achter de huizen aan de Kerkstraat ten zuiden van de koepelkerk, daterend uit de 15e en/of vroege 16e eeuw (Schabbink, i.v.).

De Heemkundekring Uden (HKU) heeft acht vindplaatsen gemeld die nog niet in ARCHIS zijn opgenomen (zie kaartbijlage 1). Vindplaatsen 1 t/m 3 en 5 t/m 7 bevinden zich in het plangebied; vindplaatsen 4 en 8 juist er buiten. Over de vindplaatsen in het plangebied hebben de heer G. van Eijk en mevr. H. van Alphen van de heemkundekring het volgende gemeld:

Vindplaats 1 betreft vijf waterputten, aangetroffen in de bouwput van de uitbreiding van het gemeentehuis aan de Markt. De vulling van de oudst dateerbare put, die uit veldkeien was opgebouwd, is op basis van de aangetroffen potscherven gedateerd in het einde van de 14e eeuw. Deze put heeft waarschijnlijk een voorganger gehad waarvan de keien afkomstig waren. Daarvan werden alleen nog een karrewiel en enkele keien teruggevonden. De andere gevonden plaggenputten kunnen op basis van de vondsten in de 16e en 17e eeuw gedateerd worden.

Vindplaats 2 betreft vier waterputten in een bouwput aan de Prior van Milstraat: twee plaggenputten en twee gemetselde putten. De putten dateren waarschijnlijk eind 17e tot midden 19e eeuw.

Vindplaats 3 bevindt zich naast het Chinees restaurant in de Prior van Milstraat. Daar werd de oude bedding van het Oliemolenvaartje teruggevonden. Deze bleek gedeeltelijk overkluisd te zijn

geweest. Ook werd het restant van een stenen waterput aangetroffen, alsmede meerdere scherven, allemaal uit de Nieuwe Tijd.

Vindplaats 5 betreft een oppervlaktevondst van een flinke scherf steengoed uit Langerwehe op de Britse militaire begraafplaats vlak bij de plaats waar de middeleeuwse kerk heeft gestaan. Er wordt verteld dat er meerdere malen menselijke beenderen gevonden zijn tijdens riolerings- en bekabelingswerkzaamheden in de directe omgeving.

Vindplaats 6 bestaat uit enkele cirkelvormige structuren van enkele meters doorsnee, waargenomen door leden van de heemkundekring tijdens de aanleg van een skatebaan. Meer informatie ontbreekt helaas.

Vindplaats 7 bestaat uit een diep en 'ondefinieerbaar' spoor, waaruit enkele scherven laat-middeleeuws steengoed kwamen. Dit is aangetroffen in de bouwput van het nieuwe parochiecentrum in de Kerkstraat.

Tenslotte deelt de heemkundekring mee dat op het braakliggende (Dico)terrein een grote archeologische potentie heeft. Het was voorheen een oud akkercomplex met een beekdal in de nabijheid. Waar de Dicofabriek gestaan heeft zal de bodem wel in meer of mindere mate verstoord zijn. Van de zones iets meer zuidelijk en westelijk daarvan wordt verwacht dat de natuurlijke bodemopbouw beter bewaard is gebleven.

De vindplaatsen buiten het plangebied betreffen ten eerste ARCHIS-waarneming 43646 ten zuiden van het gebied: een detectorvondst van een koperen stempel uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd. De exacte locatie van de vindplaats is niet bekend: daarom is de vindplaats 'administratief geplaatst'. Ten oosten van het plangebied bevinden zich ook twee detectorvondsten: ARCHIS-waarnemingen 412085 en 421083. Het betreft respectievelijk een fragment van een bronzen kam, mogelijk een luizenkam, uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd en een schijffibula uit de Vroege Middeleeuwen. De fibula (= mantelspeld) was gemaakt van brons en ingelegd met groene en blauwe glaspasta, tevens werden resten van verguldsel aangetroffen. Ten noordoosten van het gebied, tenslotte, zijn enkele fragmenten laat-middeleeuws aardewerk ('blauwgrijs') gevonden die waarschijnlijk van elders zijn aangevoerd ('bemestingsaardewerk': ARCHIS-waarneming 405201).

Buiten het plangebied bevinden zich ook nog vindplaatsen 4 en 8 van de heemkundekring. Vindplaats 4 is een zilveren munt van het type *Groat*, geslagen in London in de 14e of 15e eeuw. Het is een detectorvondst, gedaan in een weiland naast het Birgitenessenklooster, net ten zuidwesten van het bestemmingsplangebied. Vindplaats 8 betreft een waarneming van een kraanmachinist, die vertelde dat hij tijdens het uitgraven van de bouwput op een locatie aan de Prior van Milstraat (ten oosten van het plangebied) een vlechtwerkput was tegengekomen. Nadere informatie ontbreekt.

Alle genoemde vindplaatsen zijn samengevat in tabel 2.

ARCHIS-nr.	Datering	Complex	Opmerking
43646	Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd	losse vondst	stempel
405201	Late Middeleeuwen	secundair materiaal	blauwgrijs aardewerk
407917	Nieuwe tijd A	losse vondst	2 munten
415605	Late Middeleeuwen	nederzetting?	aardewerk, glas, brons
421083	Vroege Middeleeuwen	losse vondst	schijffibula
421085	Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd	losse vondst	bronzen kam
54752	Romeinse tijd	nederzetting?	verploegd
421286 (vm)	Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd	kapel en klooster	Mariakapel, klooster en devotiekapel met begravingen
421284 (vm)	Nieuwe tijd	nederzetting	enkele waterputten 15 ^e /16 ^e eeuw
HKU-nr.			
1	Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd	nederzetting	5 waterputten
2	Nieuwe tijd	nederzetting	4 waterputten
3	Nieuwe tijd	nederzetting	overkluizing, waterput
4	Late Middeleeuwen	losse vondst	munten
5	Nieuwe tijd	begraving?	menselijke botten
6	Onbekend	onbekend	cirkelvormige structuren
7	Late Middeleeuwen	onbekend	spoor
8	Onbekend	nederzetting	waterput

Tabel 2. Vindplaatsen in en direct rondom het plangebied.

In en direct rondom het plangebied zijn enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd die in ARCHIS zijn aangemeld. Deze onderzoeken zijn samengevat in tabel 3.

Onderzoekmeldingsnr.	Onderzoeksnr.	Opmerking	Advies
16586	13781	booronderzoek	archeologische begeleiding
17165	-	bureauonderzoek	archeologische begeleiding
17166	-	bureauonderzoek	archeologische begeleiding
28889	22531	booronderzoek	vrijgeven
42937	35042	bureauonderzoek	archeologische begeleiding
44923	-	booronderzoek	nog niet bekend
49251	-	archeologische begeleiding	nog niet bekend
42960	43771	archeologische begeleiding	vrijgeven
49901	43356	bureauonderzoek	archeologische begeleiding
51477	-	proefsleuven	geen vervolgonderzoek
51562	-	archeologische begeleiding	vrijgeven

53745	-	bureauonderzoek	nog niet bekend
53747	-	archeologische begeleiding	nog niet bekend

Tabel 3. Volgens ARCHIS uitgevoerd archeologisch onderzoek in en direct rondom het plangebied.

Historie

Het cultuurlandschap rond Uden is vermoedelijk voor een belangrijk deel in de Volle Middeleeuwen tot stand gekomen. De nederzettingen lagen tot ver in de Vroege Middeleeuwen en in sommige delen van Brabant zelfs tot in de Volle Middeleeuwen relatief hoog in het landschap (De Bont, 1989; Van Ginkel & Theunissen, 2009). De vroegmiddeleeuwse voorgangers van het huidige Uden hebben, als we dit model ook op Uden loslaten waar de archeologische gegevens zeer schaars zijn, waarschijnlijk dan ook ten (noord)oosten van de oude dorpskern gelegen, op de plaats van het latere Udens Veld. Nu bevinden zich hier onder meer de woonwijken Hoevense Veld en Schutveld.

Op een nog onbekend moment, maar vermoedelijk zoals gezegd in de Volle Middeleeuwen, werden de nederzettingen verplaatst naar de randen van het gebied, mogelijk om het vruchtbare hogere gebied vrij te maken voor de aanleg van akkerland om daarmee de groeiende bevolking te kunnen voeden. De Kapelstraat, Kerkstraat, Sint-Janstraat en Marktstraat vormden de nieuwe as waarlangs Uden zich ging ontwikkelen. Op plaatsen waar dwarswegen op deze route uitkwamen ontstonden kleine driehoekige openbare ruimtes, die bedoeld waren om het vee te kunnen verzamelen en van hieruit naar de graasgronden te kunnen voeren (De Bont, 1989). Het Lieve Vrouwenplein is een voorbeeld van dergelijke ‘verbrede wegen’ die aanvankelijk een agrarische functie gehad moeten hebben.¹ Of de oude Markt van Uden, een relatief brede weg die liep waar zich nu de Sint-Janstraat en Marktstraat bevinden, zich ook uit een agrarisch gebruikte openbare ruimte heeft ontwikkeld, vragen we ons af. De huidige Markt, de vroegere Biggenmarkt, is dat zeker niet gezien de zeer planmatige driehoekige vorm. Deze kan direct voor economische doeleinden zijn aangelegd.

Al snel werden dergelijke pleintjes sociale middelpunten in de gemeenschap, zeker toen vóór 1300 aan de noordwestelijke zijde van het latere akkercomplex Udens Veld een kerk werd gebouwd, gewijd aan Sint-Petrus Stoel van Antiochië (*Petrus ad Cathedram*), feestdag 22 februari (De Bont, 1989). Mogelijk werd de kerk in Uden na 1098 gesticht en aan deze heilige gewijd. In dat jaar steeg namelijk vermoedelijk de Westerse aandacht voor de relatie tussen Petrus en het Turkse Antiochië, omdat de Kruisvaarders er toen de antieke Grotkerk van Petrus restaureerden. Harde gegevens over het stichtingsjaar van de eerste Udense kerk hebben we echter niet.

Rond de kerk en de voorheen agrarische gebruiksruidtes ontwikkelden zich vanaf de 14e eeuw niet-agrarische nederzettingen, de dorpen (Vangheluwe & Spek, 2008). Deze ontwikkeling vond

¹ Het Lieve Vrouwenplein was vroeger overigens veel kleiner dan tegenwoordig. Bij de nieuwbouw van het Kruisherenklooster werd de rooilijn naar achter geplaatst, en tegenover de huidige kloosterkapel werd onder het plein muurwerk aangetroffen (mondelijke mededeling M. Schabbink, RAAP).

plaats toen, door groei van de bevolking, niet alleen landgebruik moest worden geïntensiveerd om alle monden te voeden, maar er ook een differentiatie van beroepen en specialisatie op specifieke taken plaatsvond. Ambachtslieden en winkeliers die zich specifiek op één activiteit gingen toespitsen, zoals het schenken van drank, het timmeren of het schoenmaken, vestigden zich uit strategisch oogpunt nabij de kerk. Niet alleen rond de kerk ontstond een dorp, maar relatief gescheiden daarvan ook rond het huidige Lieve Vrouwenplein en langs de Sint-Janstraat, Marktstraat en huidige Markt. Van Hoof en Jansen (2002) veronderstelden dat de zones rond de oude Petruskerk, Bitswijk, het Marktveld, Vorsterburg en Hoge Burg de oudste middeleeuwse nederzettingen zouden bevatten. Waarom zij het Lieve Vrouwenplein en de Sint-Janstraat rond het oude raadhuis daarbij niet betrokken hebben, is onduidelijk.

We zouden de drie nederzettingen die het dorp zouden gaan vormen, namelijk die rond Petruskerk, Lieve Vrouwenplein en langs Sint-Janstraat, Marktstraat en Markt 'Kerk-Uden', 'Kapel-Uden' en 'Markt-Uden' kunnen noemen (Keunen, 2012): zie figuur 4. De eerste twee zouden we als de religieuze centra van de Late Middeleeuwen kunnen beschouwen waar de positie van de kerk sterk was, de laatste als het burgerlijke en economische hart van de dorpsgemeenschap. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de meest zuidelijke nederzetting, namelijk op de kruising van Kerkstraat en Marktstraat, in de 18e eeuw het eerste raadhuis van Uden werd gebouwd alvorens er in de 20e eeuw een raadhuis aan de Markt verrees. Pas in de loop van de 19e eeuw groeiden de drie dorpen aaneen tot één ononderbroken dorpskom, en met de bouw van een nieuwe kerk nabij het oude Markt-Uden (de huidige koepelkerk) werden de oude tegenstellingen tussen de nederzettingen verkleind. In de aanwezigheid van het huidige gemeentehuis aan de Markt is echter de positie van Markt-Uden als burgerlijk-economisch centrum nog altijd helder herkenbaar. Kerk-Uden is van zijn kenmerkende gebouw ontdaan toen de middeleeuwse Petruskerk op 4 april 1886 afbrandde en van herbouw werd afgezien.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Inleiding

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, heeft op de nationale verwachtingskaart (IKAW) het centrum van Uden een onbekende archeologische verwachting, omdat het niet is gekarteerd is op geomorfologische en bodemkaarten. Echter, op grond van (1) historische kaarten; (2) archeologische vindplaatsen en (3) extrapolatie van bodemkundige gegevens, kunnen er wel degelijk archeologische verwachtingen voor het centrum en dus het plangebied worden gedefinieerd. Daarbij wordt onderscheid wordt gemaakt tussen archeologische vindplaatsen in droge landschappen (bijv. dekzandruggen) en natte landschappen (rivier- en beekdalen, vennen, etc.). Bovendien worden twee samenlevingsvormen onderscheiden, die het landschap op verschillende manieren benutten. Het betreft respectievelijk jager-verzamelaars en landbouwers.

Methode

Op grond van het gedetailleerde kadastrale minuutplan uit de periode 1811-1832 (www.watwaswaar.nl) is het mogelijk een goed beeld te krijgen van de historische bebouwing in Uden. Daartoe zijn deze kaarten gegeoreferereerd, en is de omtrek van verschillende historische

kernen (Kerk-Uden, Kapel-Uden en Markt-Uden) op het plangebied afgebeeld (zie kaartbijlage 2). Vanwege de overwegend gunstige locatie (hoog en droog, in de buurt van water en tussen vruchtbare gronden: zie § 2.2), kunnen onder deze historische gebouwen in principe oudere, zelfs prehistorische (nederzettings-)resten voorkomen.

Voorts zijn er rondom bekende archeologische vindplaatsen die mogelijk wijzen op *in situ* (ter plekke) bewoning buffers met een (arbitraire) straal van 50 m getrokken. Binnen deze buffer is er een hoge kans op het voorkomen van archeologische resten. Vindplaatsen bestaande uit losse vondsten, administratief geplaatste vindplaatsen, ongedateerde vindplaatsen en vindplaatsen die bestaan uit secundaire (van elders afkomstige) resten zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze niet wijzen op bewoning/gebruik ter plekke.

Ten derde zijn de gegevens van de bodemkaart direct buiten het plangebied 'doorgetrokken' in het plangebied. Het betreft de zones van hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21g), laarpodzolgronden (cHn21g), beekerdgronden (pZg21) en gooreerdgronden (pZn21g). Alhoewel de exacte begrenzingen van deze zones binnen het plangebied onbekend zijn, kan door het verbinden van de gekarteerde bodemkundige vlakken buiten het plangebied een goede inschatting worden gemaakt van de begrenzingen van de bodemeenheden binnen het gebied. Zo blijkt dat er in het plangebied sprake is van twee droge eilanden, gescheiden door een oost-west gerichte natte zone in het centrale deel. Aan de verschillende bodemeenheden zijn verschillende verwachtingen te koppelen (zie verder).

Tenslotte zijn aan de hand van informatie van de gemeente grootschalige bodemverstoringen in kaart gebracht, die allen een lage verwachting hebben gekregen.

Droge landschappen

Jager-verzamelaars (Paleolithicum-Neolithicum)

In de Steentijd (Paleo- t/m Neolithicum) leefde de mens voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk op een plek, in de vorm van een kampement. Uit een ruimtelijke analyse van vindplaatsen van jager-verzamelaars blijkt dat deze vaak op de overgang van nat naar droog (de zogenaamde gradiëntzone) liggen. Op dergelijke locaties is namelijk een grote verscheidenheid aan voedselbronnen op korte afstand voorhanden in de vorm van planten en dieren. Uit analyses van jager-verzamelaars kampementen op de Brabantse zandgronden, is naar voren gekomen dat dergelijke gradiëntzones in de regel een breedte tussen de 100 en 200 m hebben (zie bijv. van Dijk, 2007; Verhoeven, 2003; Verhoeven e.a., 2010).

Op grond van deze theoretische overwegingen heeft een zone van 200 m breed aan weerszijden van het natte centrale deel een hoge verwachting voor vindplaatsen (kampementen) van jager-verzamelaars: zie kaartbijlage 2. In de overige delen van het plangebied geldt er een lage verwachting voor dergelijke vindplaatsen.

Landbouwers (Neolithicum-Nieuwe tijd)

Met de introductie van de landbouw bij de aanvang van het Neolithicum werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijkere factor in de locatiekeuze van de mens. Factoren als grondwaterregime, vruchtbaarheid en bewerkbaarheid van de grond speelden een doorslaggevende rol bij de locatiekeuze voor nederzettingen en akkerarealen. De eerste landbouwers bouwden hun woningen en legden hun akkers voornamelijk aan op goed ontwaterde en mineralogisch rijkere gronden. Dit zijn in de meeste gevallen juist de gebieden waar de latere plaggendecken op zijn aangelegd. Onder plaggendecken worden dan ook meestal vindplaatsen van landbouwers aangetroffen (zo zijn rondom Oss en in Uden Noord talrijke goed bewaarde vindplaatsen onder akkercomplexen aangetroffen). De vindplaatsen die verwacht worden bestaan met name uit nederzettingsresten en menselijke begravingen.

Daarom geldt voor de (gereconstrueerde) plaggendecken in het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen van landbouwers. Zoals uiteengezet in paragraaf 2.2 zijn laarpodzolgronden gunstig, maar iets minder geschikt voor landbouw; daarom is aan deze bodems een middelhoge verwachting toegekend. De locaties van de voormalige historische kernen hebben een zeer hoge archeologische verwachting, omdat we op basis van historische kaarten weten dat zich hier historische bebouwing bevonden en dat we uit ervaring weten dat zich in historische kernen meestal oudere bewoning bevindt. Die bewoning dateert met name uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd, maar resten uit de prehistorie kunnen ook worden aangetroffen.

Diepteligging

In de bouwvoor en/of het opgebrachte (plaggen)dek kunnen vondsten voorkomen, maar omdat deze zijn verploegd en/of van elders aangevoerd, zijn deze van geringe archeologische waarde. Direct onder de bouwvoor en/of het dek kunnen echter wel goed bewaarde archeologische sporen en resten voorkomen. Onder het plaggendeck bevond zich in de meeste gevallen de oorspronkelijke podzolbodem. Meestal is de top daarvan bij de ontginning opgenomen in een oude akkerlaag/de basis van het dek.

Kwaliteit: conservering en gaafheid

Vindplaatsen van jager-verzamelaars zijn zeer erosiegevoelig. De vindplaatsen bestaan in de regel uit een vondstlaag van overwegend vuursteen. Het vuursteen betreft naast werktuigen (huidschrabbers e.d.) voornamelijk afval dat het gevolg is van het gebruik en de bewerking van deze steensoort. Met name door agrarische grondbewerking raken vondsten uit hun oorspronkelijke context en verdwijnt de informatie over de interne structuur van de vindplaats. Intacte vindplaatsen van jager-verzamelaars bevonden zich aan het oorspronkelijk maaiveld. Als gevolg van verticale verplaatsing (door o.a. bioturbatie en vorstwerking) bevinden de meeste vondsten zich in de E-horizont. Onder opgebrachte dekken is deze meestal is verstoord door grondbewerking van latere gemeenschappen en opgenomen in de oude akkerlaag. Bovendien is het plangebied vrijwel volledig bebouwd; de hierdoor veroorzaakte bodemverstoringen hebben hoogstwaarschijnlijk geleid tot de verstoring van jager-verzamelaarsvindplaatsen.

De archeologische informatiewaarde van landbouwende, sedentaire gemeenschappen hangt samen met hun grondsporen. Deze zijn minder afhankelijk van erosie (want ze zijn veelal diep ingegraven), maar kunnen eveneens zwaar beschadigd zijn door ingrijpende agrarische activiteiten zoals diepploegen. Archeologische resten van landbouwers kunnen zich tot in de C-horizont kunnen bevinden (denk aan waterputten) en kunnen in principe overal aanwezig zijn in de zones met zeer hoge, hoge en middelhoge verwachtingen.

Met betrekking tot zowel jager-verzamelaars als landbouwers wordt met name niet-vergankelijk materiaal zoals aardewerk en artefacten van steen en vuursteen verwacht. Vanwege de goede ontwatering (GWT VII en VI) en ontkalkte bodem in het plangebied is het onwaarschijnlijk dat, behalve verbrand materiaal, organisch materiaal nog aanwezig zal zijn.

Natte landschappen

Jager-verzamelaars en landbouwers

Droge landschappen leenden zich goed voor (pre)historische bewoning en landbouw, waardoor de kans op het voorkomen van resten van nederzettingen en grafvelden groot is. Tot voor kort werd door veel archeologen niet zo veel belang aan laaggelegen en natte gebieden (met name rivier- en beekdalen, moerassen en vennen) gehecht omdat deze minder of geheel niet geschikt waren voor bewoning, begraving en akkerbouw. De laatste jaren is duidelijk geworden dat niet alleen droge, maar ook natte landschappen van groot archeologisch belang zijn (zie bijv. Ren-sink, red., 2008). Daarom wordt ook in onderhavige studie aandacht besteed aan natte landschappen.

In principe kunnen de volgende resten worden verwacht in natte contexten:

- Tijdelijke jager-verzamelaars kampementen

Deze kunnen voorkomen op kleine, zandige opduikingen in (brede) beekdalen.

- Jacht- en visattributen

Denk bijvoorbeeld aan fuiken.

- Afvaldumps

Deze komen met name voor langs plekken van bewoning op de hogere gronden langs beekdalen.

- Voorden en bruggen

Voorden zijn doorwaadbare plaatsen. Voorden en bruggen vinden we met name op plaatsen waren wegen samenkomen aan de rand van beekdalen. Veelal wordt een beekdal overgestoken op het smalste deel.

- Rituele deposities

Het met opzet deponeren van voorwerpen in of nabij het water kent een lange traditie die mogelijk teruggaat tot in de Steentijd (Van den Broeke, 2005). In natte contexten worden namelijk regelmatig voorwerpen aangetroffen waar men deze niet direct zou verwachten en die niet zijn

weggegooid of verloren, maar met zorg zijn achtergelaten (Fontijn, 2002). Vondstspectra van deze waarschijnlijk rituele deposities wijken in sterke mate af van wat archeologen doorgaans in graven of op nederzettingsterreinen aantreffen. De vondsten bestaan meestal uit complete stenen of bronzen bijlen, zwaarden, speerpunten, sieraden, ketels, schalen, agrarische werktuigen, molenstenen en munten en soms ook menselijk en dierlijk bot. De meest gangbare verklaring voor een rituele handeling is dat gemeenschappen geregeld dagelijkse gebruiksvoorwerpen offerden in beken, rivieren en moerassen met de bedoeling om in contact te treden met de bovennatuurlijke wereld. Depositiezones liggen vaak in de periferie van gecultiveerde plaatsen, in de grenszone tussen territoria van verschillende groepen mensen, waarbij beken, rivieren en moerassen dienden als natuurlijke grens van een territorium. Er lijkt daarbij een voorkeur te hebben bestaan voor beekovergangen en samenvloeiingen van beken.

- *Verdedigingswerken*

Verdedigingswerken, zoals kastelen en schansen, werden vanuit strategisch oogpunt veelal aangelegd in natte, ontoegankelijke gebieden en/of om de grachten van water te kunnen voorzien.

- *Watermolens.*

Watermolens zijn elementen van een groter systeem, vaak aangeduid als watermolenbiotop, die niet alleen bestond uit het bedrijfsgebouw, maar ook uit molenstuwen, molenkolken, overlaten en bruggen. Vaak zijn verdwenen watermolens nog te herkennen aan restanten van de watermolenbiotopen.

- *Resten van scheepvaart*

Denk aan resten van boten, steigers, etc.

- *Delfstoffenwinning*

In natte landschappen kunnen specifieke delfstoffen worden gewonnen, waarvoor deze gebieden vanaf de Prehistorie dan ook gebruikt zijn. De belangrijkste delfstoffen zijn: vuursteen, klei, turf, moerasijzererts, zout en niet te vergeten water.

- *Organische resten*

Natte contexten zijn in archeologische zin ook belangrijk met betrekking tot het verkrijgen van organische resten die onder meer gebruikt kunnen worden voor paleo-ecologisch onderzoek, dat wil zeggen de reconstructie van verleden landschappen. Organische resten die voor kunnen komen in natte landschappen zijn: pollen, zaden, plantenresten, houtresten, bot, schelpen en leer.

Het natte landschap in het plangebied bestaat uit het gereconstrueerde verloop van beekerd- en gooreerdgronden, van oost naar west dwars door het gebied. Drie van de vier boringen die zijn gezet (zie 'Bodem') wijzen op een natte bodem, waarschijnlijk een beekerd bodem, bedekt met een dun plaggendek en in boringen 3 en 4 is een natte gooreerdgrond aangetroffen. De podzol in boring 2 getuigt van een droge 'uitloper' in een nat gebied.

In de gereconstrueerde natte zone kunnen zich in principe de hierboven besproken resten bevinden. Echter, er zijn geen aanwijzingen voor zandige opduikingen, watermolens en scheepvaart, waardoor de verwachting met name geldt voor jacht- en visattributen, afvaldumps, rituele deposities, voordens/bruggen, delfstoffenwinning en organische resten.

Diepteligging, conservering en gaafheid

Archeologische resten in natte landschappen kunnen zich direct onder de bouwvoor bevinden. Vanwege de natte en zuurstofarme omstandigheden, zijn vondsten vaak goed bewaard, dit geldt met name voor organische artefacten en resten (houten werktuigen en structuren, zaden, bot, etc.). Vanwege het extensieve gebruik van natte gebieden, zijn bodemverstoringen vaak beperkt en zijn archeologische resten daardoor vaak relatief goed bewaard.

Samenvatting

Op basis van (1) historische kaarten; (2) archeologische vindplaatsen en (3) extrapolatie van bodemkundige gegevens kunnen er voor het gehele plangebied archeologische verwachtingen worden gedefinieerd. Langs de gereconstrueerde oost-west verlopende natte zone kunnen zich resten van jager-verzamelaars kampementen hebben bevonden, maar deze zullen vanwege bouwactiviteiten waarschijnlijk geheel zijn verdwenen. Verder geldt voor het gehele gebied een zeer hoge, hoge of middelhoge verwachting voor vindplaatsen (met name nederzettingen en begravingen) van landbouwers. Omdat sporen van landbouwers diep ingegraven kunnen zijn, kunnen deze zich in de droge delen nog overal bevinden. Voor de natte zone geldt een middelhoge verwachting voor jacht- en visattributen, afvaldumps, rituele deposities, voorden/bruggen, delfstoffenwinning en organische resten van zowel jager-verzamelaars als landbouwers.

Tabel 4 is een samenvatting van de verwachtingen en kaartbijlage 2 is de kartografische vertaling van het verwachtingsmodel.

DROGE LANDSCHAPPEN				
Methode / gebied	Verwachting	Diepteligging	Conservering	Gaafheid
Jager-verzamelaars				
gradiëntzones van 200 m langs nat gebied	hoog	onder bouwvoor of opgebracht dek	- organisch: laag - niet-organisch: middelhoog	laag
verstoorde gebieden	laag			
vrijgegeven gebieden	laag			
overige gebieden	laag			
Landbouwers				
historische kernen	zeer hoog	onder bouwvoor of opgebracht dek	- organisch: laag - niet-organisch: middelhoog	middelhoog
buffer 50 m rond <i>in situ</i> vindplaatsen	hoog			
esdekken	hoog			
laarpodzolgronden	middelhoog			
verstoorde gebieden	laag			
overige gebieden	laag			
NATTE LANDSCHAPPEN				

Jager-verzamelaars & landbouwers				
natte zone	middelhoog	onder bouwvoor of opgebracht dek	middelhoog	middelhoog
vrijgegeven gebieden	laag			
overige gebieden	laag			

Tabel 4. Samenvatting archeologische verwachtingen Uden Centrum.

3 Cultuurhistorie

3.1 Methodes

Om de cultuurhistorische kenmerken in kaart te brengen heeft allereerst een bureauonderzoek plaatsgevonden. Op basis van onderstaande bronnen is een eerste opzet gemaakt van de kenmerkenkaart (kaartbijlage 4) en de waarderingskaart (kaartbijlage 5):

- kadastrale minuutplannen Uden (1811-1832);
- topografisch militaire kaart, eerste en tweede generatie (1840-1850);
- chromotopografische kaart des rijks, blad 610 (bonneblaadjes; 1899-1931);
- topografische kaarten, blad 45H (1956-heden);
- luchtfoto's (ca 2005) via Google Earth;
- Google Streetview;
- oblique luchtfoto's van Uden-centrum (1980, uit: Van Egeraat, 1981);
- literatuur op basis van de collectie van de Openbare Bibliotheek Uden.

Op de kenmerkenkaart zijn alle historische objecten, structuren en gebieden weergegeven die cultuurhistorische relevantie hebben. Het is daarmee dus vooral een informatiekaart. Op de waarderingskaart is het cultuurhistorisch belang van de verschillende deelgebieden aangeduid: in hoeverre is een deelgebied cultuurhistorisch waardevol voor Uden?

Tijdens het veldwerk werd de kenmerkenkaart verder aangevuld en werd een eerste inschatting gemaakt van de waarde van de verschillende deelgebieden. Deze waardering is vervolgens achter het bureau verder verfijnd.

3.2 Resultaten

3.2.1 Cultuurhistorische kenmerken

Inleiding

Het centrum van Uden kent een groot aantal cultuurhistorische kwaliteiten, die we overeenkomstig de legenda van kaartbijlage 4 in deze paragraaf de revue laten passeren. Allereerst worden enkele grotere, historisch samenhangende eenheden met specifieke cultuurhistorische kwaliteiten besproken (historisch cultuurlandschap, historische stedenbouw). Daarna komen de individuele objecten en structuren aan bod (historische bouwkunst, infrastructuur, opgaand groen, straatmeubilair, waterstaat).

Historisch cultuurlandschap

We bespreken allereerst de historische landschapstypen, als het ware het prestedelijk landschap.

Historische kern

Op basis van historisch kaartmateriaal hebben we het gebied begrenst dat vanuit historisch perspectief als de dorpskern van Uden kan worden aangeduid. Het gaat om het gebied rond de kruising van Piusplein, Burgemeester Buskensstraat en Kapelstraat ('Kerk-Uden'), een zone rond de kruising van Kerkstraat, Lieve Vrouwenplein, Bosschebaan, Helenastraat, Kapelstraat en Kerkstraat ('Kapel-Uden') en de brede strook langs Sint-Janstraat, Marktstraat, Marktplein en het begin van de Prior van Milstraat ('Markt-Uden'). Daarbij blijken Kapel-Uden en Markt-Uden in feite aan elkaar gegroeid te zijn door lintbebouwing langs de Kerkstraat, hetgeen nog versterkt werd toen hier in de late 19e eeuw een nieuwe kerk werd gebouwd ter vervanging van de oude, die was afgebrand. In navolging van de Kruisheren vestigden zich na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 nog verscheidene andere kloosterorden langs Kapelstraat en Kerkstraat, die hun sporen in de vorm van zorg- en onderwijsgebouwen (al dan niet vernieuwd) hebben achtergelaten. Dat waren onder meer de Barmhartige Zusters van de H. Carolus Borromeus uit Trier (Kerkstraat, 1877; in 1904 lieten zij een ziekenhuis bouwen) en de Zusters Franciscanessen (oude pastorie aan de Kapelstraat, 1909). De scholen kwamen voort uit het College van het Heilig Kruis (1923-1925), opgericht door de Kruisheren, die al eerder een Latijnse School en priestercollege in Uden hadden.

De historische kernen omvatten zowel de bebouwing als het gebied met de oorspronkelijk daarbij behorende tuinen, boomgaarden etc.

Open akker

Het gebied ten oosten van de Kerkstraat en noorden van de Prior van Milstraat, alsmede het Dico-terrein en de stationsbuurt liggen in een gebied waar vanouds de grote open akker van Uden lag, het Udens Veld. In het terrein was de verkaveling in blok- en strookvormige percelen niet herkenbaar doordat er nauwelijks tot geen zichtbare perceelsscheidingen voorkwamen. Het landgebruik bestond uitsluitend uit akker. Door de bebouwing is van dit akkercomplex binnen het plangebied niets meer herkenbaar.

Beekdal, blokvormig verkaveld en gesloten

Op historische kaarten zijn binnen het plangebied twee beekdalen herkenbaar: een beekdal dat zich ten westen van de Kerkstraat bevond ter hoogte van de koepelkerk en een groter beekdal ten zuiden van de Sint-Janstraat – Prior van Milstraat waaraan de markt nederzetting van Uden ontstond en waardoorheen het Oliemolenvaartje liep. Beide beekdalen zijn binnen het huidige plangebied niet meer herkenbaar. Voorheen werden ze gekenmerkt door blokvormige kavels en elzensingels die de afzonderlijke percelen van elkaar scheidde. De beekdalen wijken af van de archeologische informatie op kaartbijlage 1-3: niet van elk gebied dat zich landschappelijk als beekdal manifesteert weten we of dit gebied ook aardkundig een beekdal is en waar de grenzen lopen. Een eenvoudig voorbeeld: men kan in het verleden een akker hebben uitgebreid tot in een

nat gebied. Cultuurlandschappelijk gezien blijft dat dan een akker, maar fysisch-geografisch is de ondergrond een beekdal. Het hangt er dus maar vanaf met welke bril je naar een gebied kijkt en wat het doel is van je zicht op het gebied.

Historische stedenbouw

In deze paragraaf gaan we in op kleinere stedenbouwkundige deelgebiedjes die over de drie landschapstypen heen liggen. De meeste van deze stedenbouwkundige deelgebieden zijn een verbijzondering van het type 'historische kern'; de stationsbuurt valt daarbuiten omdat die buiten de oude dorpskern is ontstaan.

In paragraaf 3.2.2, waar de waardering aan de orde komt, zal blijken of deze gebieden als geheel nog een hoge waarde vertegenwoordigen of dat delen ervan door latere ontwikkelingen aan waarde hebben ingeboet en we het gebied dus in meerdere deelgebiedjes moeten opknippen.

Groen achter bebouwingslint

Een bijzondere kwaliteit in een sterk verstedelijkt dorp als Uden zijn de nog altijd groene achtertuinen achter de huizen aan de westzijde van de Kerkstraat. Deze zijn tussen Lieve Vrouwenplein en de Sint-Annastraat herkenbaar en geven nog iets weer van het groene, landelijke karakter dat deze dorpen tot omstreeks 1950 kenmerkte.

Kerk- of pastoriecomplex

Ten gevolge van de afbraak van de oude St. Petruskerk en de bouw van een nieuw kerkelijk complex aan de Kerkstraat heeft ertoe geleid dat er twee zones met parochiële gebouwen zijn. Het terrein van de oude St. Petruskerk hebben we hiertoe niet gerekend, omdat dit inmiddels een andere functie en een ander uiterlijk heeft gekregen. De oude pastorie met pastoretuin en H. Hartbeeld aan de Kapelstraat is het ene kerk- of pastoriecomplex. Het andere betreft de koepelkerk met voormalige begraafplaats, knekelhuisje, pastorie, pastoretuin en H. Hartbeeld aan de Kerkstraat. Er is sprake van individuele waarde van alle objecten, van ensemblewaarde en van een historische waarde voor de ontwikkeling van het dorp Uden.

Kloostercomplex

Het enige nog als zodanig bestaande kloostercomplex is het Kruisherenklooster aan het Lieve Vrouwenplein, dat momenteel een nieuwe functie krijgt en daartoe wordt verbouwd. De omvang van het gebouwencomplex en de monumentale ligging aan het plein maakt dat we het onderscheiden hebben als afzonderlijk stedenbouwkundig complex.

Militaire begraafplaats en park

Een bijzonder cultuurhistorisch ensemble is de Britse militaire begraafplaats ter plaatse van het middeleeuwse kerkhof van Uden, met daarnaast een park waarin de contouren van de St. Petruskerk zijn opgemetseld. Hier bevinden zich ook een Mariakapel uit het Interbellum en een recent oorlogsmonument.

Stationsbuurt

In 1873 werd de spoorlijn tussen Boxtel en het Duitse Wesel geopend. De lijn kreeg al snel de naam *Duits lijntje*. Na de oorlog verloor de lijn zijn functie geleidelijk. In 1950 werd het personenvervoer tussen Boxtel en Uden gestaakt. Het goederenvervoer tussen Veghel en Mill (langs Uden) werd in twee fasen tussen 1978 en 1986 stopgezet. Daarna werden de sporen opgebroken. De lijn heeft dus uiteindelijk iets langer dan 100 jaar gefunctioneerd. Tussen Boxtel en Veghel is het spoor nog aanwezig.

De komst van een spoorlijn leidde in Uden tot de aanleg van twee parallelwegen langs het spoor, de huidige Parallelweg en Losplaats. Ook kreeg Uden een eigen station, dat op 15 juli 1873 werd geopend en tot 1950 functioneerde. In 1982 werd het gesloopt.

De komst van een station trok ook welgestelden aan die zich vestigden tussen de oude dorpskern en het station. Daardoor verrezen aan de Stationstraat en Prior van Milstraat een aantal villa's (figuur 6). In het complex bevinden zich ook enkele houten huizen aan de Parallelweg. De komst van de Dico-fabriek hangt ook met de spoorlijn samen.² Omdat de ruimtelijke structuur aan de westzijde vertroebeld is door de bouw van een supermarkt binnen het spoorwegtracé is dat gedeelte buiten de begrenzing gehouden. Hetzelfde geldt voor het kruispunt aan de oostzijde.

Villatuin

Een klein maar zeer bijzonder perceel is een villatuin aan de westzijde van de Kerkstraat. Het is de enige locatie in Uden waar een groen terrein direct aan de straat grenst. Daarmee representeert het de vroegere situatie, toen de lintbebouwing niet gesloten was en op meerdere plekken het bebouwingslint werd onderbroken door tuinen. Deze tuinen waren meestal door een heg van de weg gescheiden. Dat we hier met een villatuin te maken hebben valt op te maken uit het hekwerk dat tuin en trottoir van elkaar scheidt.

Historische bouwkunst

Rijksmonumenten

Binnen het plangebied zijn 10 rijksmonumenten gesitueerd. Het betreft 5 kerkelijke gebouwen en objecten, 3 openbare gebouwen en twee woonhuizen. De objecten zijn merendeels aan de Kerkstraat gesitueerd, met als enige uitzondering het vooroorlogse gemeentehuis op de Markt.

Gemeentelijke monumenten

Daarnaast liggen er 28 gemeentelijke monumenten binnen het plangebied. Deze objecten liggen wat meer verspreid dan de rijksmonumenten. Zo betreft het ook woningen aan de Vorstenburg, de Kastanjeweg en de Prior van Milstraat. De belangrijkste concentratie gemeentelijke monumenten bevindt zich echter aan de westzijde van de Kerkstraat.

---

² Zie ook <http://www.duitslijntje.info>

MIP-objecten, bestaand

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) werd in het laatste kwart van de 20e eeuw uitgevoerd en had tot doel gebouwde objecten uit de periode 1850 – 1940 in beeld te brengen. Deze lijst is vervolgens gebruikt om nieuwe rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten uit deze periode aan te wijzen. Een groot deel van de objecten die als MIP-object zijn aangeduid, hebben daarom ook een driehoekje dat aangeeft dat ze rijks- of gemeentelijk monument zijn. MIP-objecten als zodanig hebben geen status, het betreft louter een inventarisatie.

MIP-objecten, verdwenen

Een deel van de objecten die in het kader van het MIP werden geïnventariseerd zijn niet op een monumentenlijst terecht gekomen en inmiddels verdwenen. Voor de volledigheid hebben we deze objecten wel op kaart gezet, maar duidelijk herkenbaar als 'verdwenen object'.

Beeldbepalende panden (welstandsnota)

De Heemkundekring Uden heeft in het verleden een lijst van beeldbepalende panden opgesteld. De gemeente heeft deze lijst in de Welstandsnota opgenomen. De lijst overlapt gedeeltelijk met de MIP-inventarisatie en zelfs voor een heel klein deel (Kerkstraat 17) met de gemeentelijke monumentenlijst.

Karakteristieke panden (RAAP)

Op basis van het veldwerk hebben we een nieuwe lijst opgesteld van karakteristieke panden. Deze panden zijn nadrukkelijk **niet** vanuit hun individuele, architectuur- of bouwhistorische waarde geïnventariseerd en gewaardeerd. De reden waarom zij in beeld zijn gebracht is omdat deze panden één aspect gemeen hebben: hun schaal / maat, massa, stedenbouwkundige situering en ten dele ook hun architectuur dragen in uiteenlopende mate bij aan het historische, kleinschalige en dorpse karakter van Uden. Het gaat om het voormalig schoolgebouw aan de Kapelstraat, enkele panden aan het Kleinveld, Burgemeester Buskensstraat en Aloysiusstraat, panden in de omgeving van de Markt, in de stationsbuurt en aan het voormalig spoor, aan de Sint-Janstraat en tenslotte het knekelhuisje bij de koepelkerk.

Infrastructuur

Weg met cultuurhistorische waarde, aangelegd vóór 1832

Een aanzienlijk deel van de historische infrastructuur die in de Middeleeuwen ontstond en waarlangs zich de verschillende kernen van het dorp Uden vormden, is tot op heden bewaard gebleven. Vaak komen zelfs de hedendaagse rooilijnen nog overeen met de historische situatie, omdat panden individueel vervangen werden en er derhalve nauwelijks gelegenheid bestond een rooilijn in één keer aan te passen. De enige uitzonderingen op die regel zijn na 1950 tot stand gekomen. Allereerst werd het Oude Kerkpad aangelegd, waardoor het oude pad dat achter de vroegere kerk langs liep, ingrijpend werd verlegd. Het Kleinveld is nog een relict van het zuidelijke uiteinde van dit pad. Rond de rotonde Violierstraat – Land van Ravensteinstraat en bij het Mondriaanplein werden ook enige delen van oude wegen verlegd. Daardoor is nu niet meer te

zien dat de Professor Pulsersstraat oorspronkelijk over de Kastanjeweg doorliep langs de noordelijke gevelwand van het Mondriaanplein, waar zich nu de Openbare Bibliotheek bevindt. De laatste ingrijpende verandering vindt momenteel plaats, namelijk de verlegging van de Pastoor Spieringsstraat en de reconstructie van het kruispunt Kerkstraat – Sint-Janstraat. Dit oude kruispunt is daardoor ook vanuit infrastructureel oogpunt steeds minder goed herkenbaar.

Ook van de paden die vanuit de huizen langs de Marktstraat naar achter liepen, zowel naar het noorden als het zuiden, is op een enkele opening tussen twee panden na, weinig meer te herkennen door grootschalige nieuwbouw achter deze straten.

De verdwenen delen van de historische wegenstructuur hebben we, om verwarring te voorkomen en omdat het doel van dit rapport vooral de borging van bestaande waarden betreft, niet op kaartbijlage 4 weergegeven.

Weg met cultuurhistorische waarde, aangelegd na 1832

Ook aan het tracé van enkele jongere wegen is cultuurhistorische waarde toe te kennen. Het betreft dan het deel van de Kastanjeweg ten noorden van de Markt (als ensemble met de monumentale woningen) en de Stationstraat, Parallelweg en Losplaats als ensemble rond het voormalige station.

Gangen

Met gangen bedoelingen we een opening tussen twee huizen in een gesloten gevelwand, die cultuurhistorisch interessant is omdat de gang is ontstaan uit de aansluiting van een akkerpad op een grotere weg. Doordat zij van belang bleven als ontsluiting van het achtererf, bleven zij bij louter individuele sloop en nieuwbouw van panden bestaan. Hun bestaan wordt doorgaans bedreigd als een rij panden in één keer wordt vervangen door nieuwbouw en de gang daardoor zijn functie verliest.

Opgaand groen

Waardevolle boom (gemeente)

De monumentale bomenlijst van de gemeente is in de kaart verwerkt. Door een steekproefsgewijze vergelijking met de informatie uit het veld is geconstateerd dat de monumentale bomen ook van cultuurhistorisch belang kunnen worden geacht.

Waardevolle boom (RAAP)

Op basis van veldwerk en raadpleging van de provinciale cultuurhistorische waardenkaart hebben we een aantal bomen in beeld gebracht met bijzondere cultuurhistorische betekenis vanwege hun ouderdom, ensemble met een omliggende tuin of hun relatie tot elders voorkomende bomenrijen. Deze waardevolle bomen vormen een aanvulling op de reeds bestaande monumentale-bomenlijst van de gemeente.

Waardevolle bomenrij

Zeer karakteristiek voor het centrum van Uden zijn de rijen met snoeilinden, die met name langs Marktstraat en (in dubbele rij) de Markt staan. In mindere mate staan er ook rijen langs de Kerkstraat. Niet alle bomen zijn van gelijke ouderdom, maar juist hun massaliteit en de bijzonder passende soort maken dat het ensemble van bomen een hoge waarde vertegenwoordigt. De bomen zijn zowel als rij als individueel op kaart gezet.

In het westelijk deel van de Marktstraat is dit beeld overigens te ver doorgevoerd door tussen de twee rijen linden langs de noordelijke en zuidelijke gevelwand nóg een rij te planten. Deze maakt het straatbeeld eerder onoverzichtelijk en levert geen bijdrage aan het sterke idioom van de rijen snoeilinden.

Straatmeubilair

Gemetselde bank

Banken van schoon metselwerk zijn van oorsprong vaak een gedachtenisbank. Of dat de functie van deze bank, ingemetseld in een tuinmuur van een villa aan de Prior van Milstraat, ook was, weten we niet. Bij de bank bevindt zich op dit moment een bushalte, waardoor het object ook tegenwoordig nog gebruikt kan worden.

Lantaarn

Tijdens de veldinspectie viel op dat er in Uden opmerkelijk veel straatlantaarns te vinden zijn die vermoedelijk uit de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog dateren (figuur 7). Mogelijk gaat het om de eerste generatie elektrische straatverlichting van Uden, een type dat zeker niet meer algemeen te vinden is. De lantaarns bevinden zich voornamelijk langs de Kerkstraat, Sint-Janstraat, Piusplein en Burgemeester Buskensstraat. Opmerkelijk is dat langs de Kapelstraat en Monseigneur Bosstraat moderne lantaarns te vinden zijn die door hun gebogen vorm en kap boven het armatuur doen denken aan de oude lantaarns. Dat duidt er wellicht op dat bij de keuze van de nieuwe straatverlichting gekeken is naar het oude, hier beschreven type.

Hek

Een aantal percelen is van de openbare ruimte gescheiden door gesmeed hekwerk, dat vaak een architectonische eenheid vormt met het achterliggende gebouw. Soms staat dit hekwerk op een lage muur.

Muur

Ook komen er scheidingen tussen private en publieke ruimte voor in de vorm van louter een muur, vaak eveneens uit dezelfde bouwperiode als het gebouw waar de muur bij hoort. Zowel het hiervoor beschreven hek als de muur vormen een waardevol ensemble met het gebouw.

Natuurstenen trottoirband

In de loop van de 20e eeuw heeft er diverse malen een modernisering van de wegverharding in het centrum plaatsgevonden. Het is daarom opmerkelijk dat er langs de zuidzijde van de Sint-

Annastraat nog een strook natuurstenen trottoirbanden aanwezig is. Ook elders in het centrum hebben we individuele natuurstenen trottoirbanden aangetroffen, maar deze zijn niet allemaal geïnventariseerd.

Palen met ketting

In plaats van een hek of muur heeft het herenhuis aan het Lieve Vrouwenplein natuurstenen palen met een ketting als scheiding tussen stoep en publieke ruimte. Deze afscheiding vormt een onderdeel van het rijksmonument.

Poort

In een enkel geval bestaat de afscheiding tussen de openbare ruimte en een privaat bezeten perceel alleen uit een poort, bijvoorbeeld bestaand uit twee pilaren, eventueel ingevuld met hekwerk daartussen. Zo'n poort vinden we in het pand naast de pastorie van de koepelkerk aan de Kerkstraat.

Waterstaat

Waterloop, verdwenen

Alhoewel hier in het huidige straatbeeld niets meer van te herkennen is, zijn de vroegere waterlopen met een stippellijn op de kenmerkenkaart weergegeven. Het betreft het Oliemolenvaartje ten zuidoosten van de Markt en een waterloop met een onbekende naam die haaks op de Kerkstraat lag. Hoe deze loop aan de oostzijde van de Kerkstraat liep, is niet bekend en kan alleen op basis van archeologisch onderzoek of diepgravender archiefonderzoek in de kadastrale leggers van waterlopen worden achterhaald.

3.2.2 Cultuurhistorische waardering

Voor het hele gebied is vlakdekkend een cultuurhistorische waardering uitgesproken in de gradaties hoog, middel en laag. De waarde hangt af van de aanwezige historische elementen (ouderdom van gebouwen, etc.), van de globale ontwerp kwaliteit van de objecten (m.n. naoorlogse architectuur) en van de mate waarin de historische stedenbouwkundige kwaliteiten bij nieuwe ontwikkelingen zijn gerespecteerd. In totaal hebben we 49 deelgebieden onderscheiden, die op kaartbijlage 5 genummerd zijn weergegeven. De motivatie voor de waardering is in de achterliggende database (beknopt) en in onderstaande opsomming (uitgebreider) weergegeven. Archeologische aspecten zijn in deze cultuurhistorische waardering niet meegenomen.

1. Kapelstraat / Piusplein

Waardering: laag

Motivatie: De huidige gebouwen sluiten in architectuur, oriëntatie en massa niet aan bij de historische karakteristiek en kwaliteiten van de Kapelstraat.

2. Dico-terrein

Waardering: laag

Motivatie: Dico, een afkorting van Diks en Coenen, werd in 1917 opgericht als strohulzen-machinefabriek. Later vervaarigde men bedden. In 2009 ging Dico failliet. Het Dicoterrein is inmiddels vrijwel volledig van zijn opstallen ontdaan. Het braakliggend terrein herbergt geen bovengrondse cultuurhistorische kwaliteiten meer. Er zijn plannen ontwikkeld voor woningbouw.³

3. Oude Kerkpad / Burgemeester Buskensweg

Waardering: hoog

Motivatie: het gebouw sluit door zijn maat relatief slecht aan bij de historische maat en schaal van het historisch centrum van Uden. Door de zorgvuldige architectuur (Delftse School) en de functionele relatie met andere rooms-katholieke zorg- en onderwijsinstellingen eromheen is het gebouw met omliggend terrein toch hoog te waarderen.

4. Gildenhof / De Leest

Waardering: laag

Motivatie: massa en schaal van de appartementencomplexen sluiten niet aan bij het historisch gegroeide karakter van Uden en hebben geen tot weinig ruimtelijke relatie met de aangrenzende pastorietaan en begraafplaats.

5. Piusplein / militaire begraafplaats

Waardering: hoog

Motivatie: complex van enkele historisch waardevolle terreinen en objecten: de opgemetselde contouren van de middeleeuwse St. Petruskerk, een Mariakapel uit 1937 en een Britse militaire begraafplaats ter plaatse van het middeleeuwse kerkhof.

6. Oude Pastorietaan

Waardering: hoog

Motivatie: pastorie van de oude St. Petruskerk met omringende tuin en H. Hartbeeld. Door nieuwbouw is het rijksmonument geïsoleerd komen te liggen.

7. De Pul e.o.

Waardering: hoog

Motivatie: ensemble van oude lintbebouwing langs de Kapelstraat met een enigszins teruggelegen voormalig schoolgebouw. Op het terrein voor het schoolgebouw staan enkele oude opgaande linden.

8. Kruisherenklooster e.o.

Waardering: hoog

---

³ http://www.uden.nl/udenbouwt/Woningen/DICO_terrein

Motivatie: rijksmonumentaal kloostercomplex met schoolgebouw uit 1921-1922 en aangrenzende, kleinschalige lintbebouwing langs de Kerkstraat.

9. Monseigneur Bosstraat

Waardering: middel

Motivatie: onderdeel van de historische wegestructuur van Uden. Functioneerde aanvankelijk als voetpad. Werd in de 19e eeuw verbreed en als gevolg daarvan ontstond een bebouwingslint. Dit bebouwingslint valt grotendeels buiten het plangebied.

10. Piusplein

Waardering: laag

Motivatie: grotendeels bestaand uit parkeerplaatsen en een speelveld met enig groen, waardoor cultuurhistorische waarden ontbreken.

11. Kapelstraat ong.

Waardering: hoog

Motivatie: braakliggend terrein en derhalve 'groen eiland' binnen een verder versteend deel van het centrum van Uden. De waarde komt dus uitsluitend voort uit het feit dat het gebied onbebouwd is en derhalve voor 'lucht' in het centrum zorgt. Deze open plekken achter het bebouwingslint waren in het verleden zeer algemeen.

12. Oude Kerkpad

Waardering: middel

Motivatie: uit architectuurhistorisch oogpunt zijn deze bejaardenwoningen niet interessant. Hun waarde ontleent deze rij huisjes aan de kleine en daardoor kwetsbare schaal en het feit dat de zorgfunctie aansluit bij de omgeving, waar meer oorspronkelijk katholieke zorg- en onderwijsfuncties aanwezig zijn.

13. Oude Kerkpad (2)

Waardering: laag

Motivatie: weg, aangelegd na 1950. De enige waarde die deze weg nog heeft is het feit dat zowel de bejaardenwoning (deelgebied 12) als het schoolgebouw (deelgebied 3) op deze weg georiënteerd zijn. De weg als zodanig heeft echter geringe waarde.

14. Kapelstraat 15

Waardering: middel

Motivatie: als winkel met daarboven appartementen type bebouwing die historisch gezien niet past binnen aan het historisch bewoningslint van de Kapelstraat. Het respecteren van de rooilijnen en de relatief kleine schaal maken echter, dat het gebouw redelijk in de gevelwand van de Kapelstraat past.

15. Kapelstraat / Lieve Vrouwenplein

Waardering: laag

Motivatie: weliswaar respecteert dit woningcomplex uit de vroege jaren '80 de historische rooilijn, de architectuur en schaal passen evenwel niet bij de 'korrelgrootte' van het centrum van Uden en doen eerder denken aan een woonwijk uit deze periode.

16. Monty Python

Waardering: hoog

Motivatie: historische bebouwing, enigszins verweesd achtergebleven na sloop van het naburige pand. De combinatie met Kapelstraat, tegenoverliggende pastorie en het redelijk zorgvuldig ingepaste buurpand maken echter, dat dit pand toch nog een hoge waardering krijgt.

17. Odiliastraat / Aloysiusstraat

Waardering: laag

Motivatie: grootschalige nieuwbouw zonder specifieke cultuurhistorische waarde.

18. Kleinveld

Waardering: hoog

Motivatie: historisch bebouwingsrelict dat in de vroege 20e eeuw door de geleidelijke groei van de bebouwing ook buiten de oude linten ging ontstaan. Individuele pandjes zijn de moeite waard, maar ook de combinatie van historische weg en rij bebouwing.

19. Burgemeester Buskensstraat / Kruisherenstraat

Waardering: middel

Motivatie: deels vooroorlogse, grotendeels naoorlogse organisch gegroeide dorpse lintbebouwing langs historische landweg (Burg. Buskensstraat).

20. Kerkstraat-west

Waardering: hoog

Motivatie: kleinschalig historisch bewoningslint met verspringende gevels, individueel interessante pandjes en enkele jongere, goed ingepaste bouwwerken. De panden hebben doorgaans één of twee woonlagen met kap, waarbij het gebouw – als het om een zadeldak gaat - meestal evenwijdig aan de weg ligt. Als geheel zonder al te grote verstoringen bewaard gebleven. Een grote waarde vertegenwoordigen ook de verder vrij zeldzame groene achtertuinen, waarvoor er één tot aan de straat reikt en daardoor het bebouwingslint onderbreekt.

21. Sint-Jan (tuin)

Waardering: middel

Motivatie: relict van een vroegere tuin achter het verzorgingshuis Sint-Jan. Doordat het aan alle zijden door nieuwbouw wordt omringd heeft de tuin aan waarde ingeboet. Als groene zone vertegenwoordigt het evenwel nog steeds een cultuurhistorische waarde.

22. Sint-Jan e.o.

Waardering: laag

Motivatie: de naoorlogse, deels recente bebouwing vertegenwoordigt geen specifieke cultuurhistorische waarde. Uitsluitend de zorgfunctie, voortgekomen uit de oude katholieke zorg- en onderwijsinstellingen aan de Kerkstraat en Kapelstraat, heeft nog cultuurhistorische waarde.

23. St. Pieterkerk

Waardering: hoog

Motivatie: bijzonder waardevol religieus complex van rijksmonumentale koepelkerk met aangrenzend (in 1981 geruimd) kerkhof met knekelhuis, pastorie met kerkpad en aangrenzend beeldbepalend pand. De sober ingerichte parkeerplaats voor de kerk doet afbreuk aan het monumentale karakter van het complex.

24. Pastoor Spieringsstraat

Waardering: laag

Motivatie: gebied met recente bebouwing of nog in te vullen met bebouwing, niet aansluitend bij de maat en schaal van het historisch centrum.

25. Aloysiusstraat

Waardering: middel

Motivatie: karakteristiek rijtje vooroorlogse woningen, enigszins geïsoleerd gelegen door latere bebouwing eromheen.

26. Sacramentsweg

Waardering: laag

Motivatie: recent ingevuld met bebouwing zonder specifieke historische waarde.

27. Marktstraat-noord

Waardering: middel

Motivatie: De noordelijke gevelwand van de Marktstraat bestaat grotendeels uit panden die individueel geen tot weinig cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen. De waarde zit 'm vooral in het afwisselende, organisch gegroeide gevelbeeld. De grote verschillen in ouderdom en architectuur van de panden geven historische diepte aan de gevelwand. Daarnaast zijn de panden door afzonderlijke, individuele bouwprojecten tot stand gekomen waardoor de historische kavelgrenzen grotendeels in stand zijn gebleven.

28. Marktstraat-zuid

Waardering: middel

Motivatie: idem als Marktstraat-noord (27), maar nu met enkele vooroorlogse panden die ook individuele waarde vertegenwoordigen, zoals Marktstraat 13.

29. Oranjestraat e.o.

Waardering: laag

Motivatie: grotendeels (sub)recent ingevuld zonder specifieke historische waarde. Voor twee karakteristieke woonhuizen uit de wederopbouwperiode (Julianastraat) is inmiddels een sloopvergunning afgegeven.

30. Kerkstraat-zuidwest

Waardering: hoog

Motivatie: idem als Kerkstraat-west (20), maar nu inclusief enkele vrijstaande, architectonisch fraaie herenhuizen uit het Interbellum (beschermd als gemeentelijk monument).

31. Kerkstraat / Sint-Janstraat

Waardering: middel

Motivatie: deze panden vertegenwoordigen geen specifieke cultuurhistorische waarde, maar hun ligging binnen historische kavelgrenzen en het conformeren aan historische rooilijnen zorgt voor een middelwaarde.

32. hoek Kerkstraat / Sint Jansstraat

Waardering: laag

Motivatie: weliswaar accentueert het appartementencomplex met winkels op de eerste bouwlaag de historische hoek van twee straten, maar door de massa is een verband met de historische bebouwing in de omgeving afwezig.

33. Sint-Janstraat-west

Waardering: laag

Motivatie: het historisch bebouwingslint langs de Sint-Janstraat wordt enkele malen onderbroken door parkeerterreinen of bebouwing met een beperkte architectonische waarde, die zich bovendien weinig schikt naar de omgeving.

34. Sint-Janstraat-west (2)

Waardering: middel

Motivatie: afgewisseld door de cultuurhistorisch niet waardevolle parkeerterreinen en recente bebouwing (zie onder 33) komen enkele vooroorlogse panden voor die uitstijgen boven de beperkte waarde van de recentere bebouwing. Samen vormen zij een (onderbroken) gevelwand die nog enige waarde geeft aan de gevelwand langs de noordzijde van deze straat.

35. Meester van Coothstraat e.o.

Waardering: laag

Motivatie: recente invulling (zonder specifieke cultuurhistorische waarde) achter historische bebouwingslinten.

36. Vorstenburg e.o.

Waardering: hoog

Motivatie: ensemble van historische, deels beschermde bebouwing in combinatie met een kleinschalige openbare ruimte en het aangrenzende, buiten het plangebied vallende kloostercomplex.

37. Slotpad e.o.

Waardering: laag

Motivatie: (sub)recent ingevuld gebied met cultuurhistorisch weinig waardevolle bebouwing.

38. Markt-noord

Waardering: middel

Motivatie: kleinschalige, deels vooroorlogse bebouwing binnen historische kavelgrenzen en met respect voor historische rooilijn.

39. Sacramentsweg / Kastanjeweg

Waardering: laag

Motivatie: (sub)recente bebouwing met weinig cultuurhistorische waarde, deels de noordwand van de Markt vormend. De schaal van de bebouwing sluit niet aan bij het historische karakter van de Markt, alhoewel vanuit een stedenbouwkundig perspectief het enorme plein deze schaal wel verdraagt.

40. Losplaats e.o.

Waardering: middel

Motivatie: alhoewel de huidige inrichting van de openbare ruimte erg rommelig oogt, zijn in dit gebied de grote structuurlijnen van de voormalige spoorlijn Boxtel – Duitsland bewaard gebleven. Dat geldt onder meer voor de parallelwegen van het spoor, de Parallelweg en de Losplaats. De invulling van het parkeerterrein versterkt deze lengtewerking deels.

41. Kastanjeweg

Waardering: hoog

Motivatie: ensemble van een rij beschermde woningen en de nieuwe weg waaraan deze woningen halverwege de 20e eeuw verrezen.

42. Leeuweriksweg e.o.

Waardering: laag

Motivatie: (sub)recent ingevuld gebied zonder specifieke cultuurhistorische waarde.

43. Prior van Milstraat 12

Waardering: hoog

Motivatie: beschermd gemeentelijk monument aan een historische weg.

44. Kastanjeweg / Prior van Milstraat

Waardering: middel

Motivatie: bebouwing langs de historische Prior van Milstraat zonder specifieke individuele waarde, maar van groot belang door hun kleine schaal ten aanzien van de contextwaarde van de woningen aan de Kastanjeweg (zie 41) en Prior van Milstraat 12 (zie 43).

45. Markt-zuid

Waardering: middel

Motivatie: als individuele bebouwing niet bijzonder waardevol, maar wel als ensemble in zijn context doordat het de laatste en tevens kleinschalige woonhuizen aan de Markt zijn. De Markt draagt verder – meer en meer – een zeer grootschalig karakter door de massa van de bebouwing.

46. Prior van Milstraat-noord

Waardering: laag

Motivatie: (sub) recente invulling zonder specifieke cultuurhistorische waarde.

47. Koopmanstraat

Waardering: laag

Motivatie: de aanwezige bebouwing is van recente datum en sluit niet aan bij het historische, kleinschalige karakter van de Udense Markt. De historische spoorlijn is als open ruimte herkenbaar gebleven, maar door het 'verleggen' van de parallelwegen minder herkenbaar.

48. Historische wegenstructuur

Waardering: hoog

Motivatie: de historische wegenstructuur van het centrum van Uden is in grote lijnen nog intact. Ook de rooilijnen van de bebouwing erlangs zijn nog opvallend gaaf. Belangrijke wijzigingen hebben in het verleden plaatsgevonden rond het Mondriaanplein, nabij het Oude Kerkpad en – meer recent – in het zuidelijk deel van de Pastoor Spieringsstraat. Daardoor zijn sommige delen van historische wegen onherkenbaar in nieuw bebouwd gebied komen te liggen. Belangrijke karakteristieke van de nog bestaande historische wegen zijn de laanbeplanting met snoeilinden (Kerkstraat, Sint-Janstraat, Marktstraat, Markt), waarbij ook de jongere snoeilinden – naast de oudere - een zekere cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen. Waarden zijn daarnaast de voorkomende straatlantaarns uit de wederopbouwperiode, waarvan we vermoeden dat het de eerste elektrische lantaarns van Uden zijn geweest. Zij staan onder meer langs Kerkstraat, Sint-Janstraat, Burgemeester Buskensstraat en Piusplein en worden individueel weergegeven op kaartbijlage 4. Op een enkele locatie komen ook nog vooroorlogse natuurstenen trottoirbanden voor, zoals langs de zuidzijde van de Sint-Annastraat.

49. Stationsbuurt

Waardering: hoog

Motivatie: ingesloten door de Prior van Milstraat en de Parallelweg bevindt zich, aan weerszijden van de Stationstraat, een buurt die er vanuit cultuurhistorisch perspectief uitspringt vanwege zijn kenmerkende en toch gevarieerde bebouwing. Het gaat om kleinere woningen dicht bij de kern,

herenhuizen verder oostelijk en herenhuizen met een tussenmaat langs de Stationstraat. Aan de Parallelweg bevinden zich nog enkele houten woningen uit de wederopbouwperiode, waarvan er langs de Professor Pulsersstraat nog veel meer staan. Het gebied heeft een uitgesproken groen karakter. De combinatie met het herkenbare vroegere spoorwegtracé maakt het buurtje bijzonder, zeker voor Uden.

4 Conclusies en aanbevelingen archeologie

4.1 Conclusies

In het plangebied zijn 11 vindplaatsen bekend, deels vastgelegd in het archeologische datasysteem ARCHIS en deels bekend bij heemkundekringen. Het gaat onder meer om een greppel aangetroffen met verscheidene laat-middeleeuwse vondsten, enkele vage bodemsporen met Romeins aardewerk en twee koperen munten uit de Nieuwe tijd.

Op basis van (1) historische kaarten; (2) archeologische vindplaatsen en (3) extrapolatie van bodemkundige gegevens kunnen er voor het gehele plangebied archeologische verwachtingen worden gedefinieerd. Langs de gereconstrueerde oost-west verlopende natte zone kunnen zich resten van jager-verzamelaars kampementen hebben bevonden, maar deze zullen vanwege bouwactiviteiten waarschijnlijk geheel zijn verdwenen. Verder geldt voor het gehele gebied een zeer hoge, hoge of middelhoge verwachting voor vindplaatsen (met name nederzettingen en begravingen) van landbouwers. Omdat sporen van landbouwers diep ingegraven kunnen zijn, kunnen deze zich in de droge delen nog overal bevinden. Voor de natte zone geldt een middelhoge verwachting voor jacht- en visattributen, afvaldumps, rituele deposities, voordren/bruggen, delfstoffenwinning en organische resten van zowel jager-verzamelaars als landbouwers. Voor verstoorde gebieden geldt een lage verwachting.

4.2 Aanbevelingen

Ondergrenzen

Uitgangspunt is om het archeologisch erfgoed waar mogelijk *in situ* te bewaren. Indien verstoring niet vermeden kan worden of toch wenselijk is, dient een archeologisch onderzoek plaats te vinden. Een veel gehoorde vraag is: moet nu altijd en overal archeologisch onderzoek worden uitgevoerd? Het antwoord is simpel: nee, niet altijd en overal is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Het doel van een gedegen archeologiebeleid is juist om het nut en de noodzaak van archeologisch onderzoek te kunnen bepalen.

In de Monumentenwet 1988 is opgenomen dat projecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m² zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek. Indien gewenst, kan een gemeente echter een hiervan afwijkende oppervlakte vaststellen (artikel 41a). Op basis van de archeologische verwachtingen (zie hoofdstuk 2 en kaartbijlage 2) worden ondergrenzen ten aanzien van de noodzaak voor archeologisch onderzoek voorgesteld. De ondergrenzen geven aan wanneer archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Wanneer de ontwikkelingen de ondergrenzen niet overschrijden, is er vanuit archeologisch oogpunt geen bezwaar om een vergunning te verlenen of de bestemming van de gronden te wijzigen. Er hoeft derhalve geen archeologisch onderzoek plaats te

vinden. Wanneer de ondergrenzen wél worden overschreden, dienen de plannen te worden aangepast, of zal de initiatiefnemer een archeologisch onderzoek moeten laten uitvoeren. Dit laatste betekent dat de zogenaamde AMZ (Archeologische Monumenten Zorg)-fasering wordt opgestart (zie figuur 5).

Bij de ondergrenzen geldt als algemene richtlijn: hoe hoger de archeologische waarde of verwachting van een gebied, hoe kleiner de ondergrens. In gebieden met een hoge archeologische waarde of verwachting bevinden zich namelijk naar verwachting meer vindplaatsen dan in gebieden met een middelhoge en een lage archeologische verwachting. Voor deze gebieden geldt dan ook dat bij relatief kleine ingrepen vindplaatsen kunnen worden verstoord. Of vindplaatsen daadwerkelijk worden verstoord wordt sterk bepaald door de aard, omvang en diepteligging van de geplande bodemingrepen. Naast archeologisch relevant dienen de ondergrenzen ook maatschappelijk haalbaar en praktisch uitvoerbaar te zijn.

Met betrekking tot de ondergrenzen zijn er drie beleidscategorieën onderscheiden: zie tabel 5 en kaartbijlage 3.

Categorie	Archeologische verwachting / Gebied	Ondergrens (resp. diepte en oppervlak)
1	<i>Zeer hoog: historische kernen</i> <i>Hoog: zone rond bekende in situ vindplaatsen</i>	30 cm, 50 m ²
2	<i>Hoog, Middelhoog: droge & natte landschappen</i>	30 cm, 500 m ²
3	<i>Laag voor verstoorde gebieden</i> <i>Laag voor vrijgegeven gebieden</i>	geen restricties

Tabel 5. Voorstel beleidscategorieën en ondergrenzen archeologisch onderzoek.

Diepte van de ingreep

Aanbevolen wordt om alle bodemingrepen die niet dieper reiken dan **30 cm -Mv** vrij te stellen van archeologisch onderzoek. Deze ondergrens is gebaseerd op de gemiddelde diepte van de verstoorde bovengrond (veelal de bouwvoor). Hoewel in de verstoorde bovengrond archeologische resten kunnen voorkomen, bevinden deze zich niet meer in hun oorspronkelijke context. De waarde van deze resten is daardoor relatief gering.

Oppervlakte plangebied of oppervlakte bodemingreep

- **Categorie 1** (*historische kern; in situ archeologische vindplaats*): **50 m²**

Bij *in situ* archeologische vindplaatsen zijn archeologische resten vastgesteld die wijzen op bewoning/gebruik ter plekke. Voor de begrenzing van de vindplaats is uitgegaan van een gebied met een straal van 50 meter. De historische bewoningskernen kunnen beschouwd worden als één grote archeologische vindplaats. De locaties zijn namelijk zeer waarschijnlijk al eeuwenlang bewoond. De kans is dan ook groot dat bodemingrepen resulteren in aantasting van archeologische resten. In deze zones dienen bij voorkeur geen werkzaamheden te worden uitgevoerd die

tot fysieke aantasting van de archeologische resten leiden. Het beleid is dus gericht op behoud *in situ*. Indien versterking niet vermeden kan worden, dient in een vroege fase van de planvorming een archeologisch onderzoek plaats te vinden. Alleen hele kleine gebieden worden van archeologisch onderzoek vrijgesteld. Met name bij deze - vaak particuliere - ontwikkelingen (kleine uitbouw, garage, aanleg van een vijver, etc.) wegen archeologische kosten onevenredig zwaar op het budget van het project. Met het hanteren van een ondergrens van 50 m² worden deze hele kleine ontwikkelingen zoveel mogelijk ontzien.

• **Categorie 2 (hoge en middelhoge archeologische verwachting): 500 m²**

In de zones met een hoge en middelhoge archeologische verwachting wordt respectievelijk een hoge en middelhoge dichtheid aan archeologische resten verwacht. Er is dan ook een grote kans dat bodemingrepen resulteren in aantasting van archeologische resten. In deze gebieden dienen bij voorkeur geen werkzaamheden te worden uitgevoerd die tot fysieke aantasting van de (verwachte) archeologische resten leiden. Het beleid is dus gericht op behoud *in situ*. Indien versterking niet vermeden kan worden, dient in een vroege fase van de planvorming een archeologisch onderzoek plaats te vinden. De ondergrens is hier ruimer genomen dan bij de voorgaande categorie omdat archeologische resten hier vooralsnog niet zijn aangetoond. Bovendien geldt dat de kenniswinst bij ingrepen die kleiner zijn dan 500 m² meestal niet in verhouding zal staan tot de kosten van professioneel archeologisch onderzoek. Hoewel hierdoor archeologische resten verloren kunnen gaan, zal de schade aan het bodemarchief relatief beperkt zijn.

• **Categorie 3 (verstoord gebied, onderzoek afgerond): geen restricties**

In deze categorie zijn gebieden opgenomen die zodanig zijn verstoord, dat archeologisch resten niet meer worden verwacht (het betreft parkeergarages en diepe kelders). Verder zijn gebieden opgenomen waarvoor het archeologisch onderzoek reeds in zijn geheel is afgerond (vrijgegeven of opgegraven). Voor deze gebieden gelden geen restricties ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen. Hoewel in deze gebieden in principe (nog) wel archeologische resten aanwezig kunnen zijn, is de kans op het aantreffen en verstoren van deze resten zo laag, dat de schade aan het archeologisch bodemarchief beperkt blijft.

De aanwezigheid van losse archeologische vondsten kan niet worden uitgesloten. Indien in deze gebieden toevalsvondsten worden aangetroffen dienen deze - conform de meldingsplicht uit de Monumentenwet - bij de gemeente te worden gemeld.

Plangebied of bodemingreep in meerdere beleidscategorieën

Het kan voorkomen dat een gebied zich over meerdere beleidscategorieën uitstrekt. In dat geval wordt door de gemeente een goed onderbouwde afweging gemaakt om al dan niet archeologisch onderzoek te laten uitvoeren.

Onderzoeksgebieden

Onderzoeksgebieden in ARCHIS betreffen gebieden die in het verleden al (deels) zijn onderzocht. Van een aantal gebieden is het onderzoekstraject nog niet helemaal afgerond (vrijgegeven of op-

gegraven) of is de status onbekend. Voor deze gebieden is de geadviseerde beleidslijn afhankelijk van de resultaten van het reeds uitgevoerde onderzoek. In de praktijk kan worden aangesloten bij de adviezen zoals vermeld in de onderliggende rapporten. Een aantal gebieden zal op basis hiervan alsnog kunnen worden vrijgegeven wanneer blijkt dat het terrein geen waardevolle resten (meer) bevat.

5 Conclusies en aanbevelingen cultuurhistorie

5.1 Conclusies

Alhoewel het centrum van Uden in de afgelopen decennia grondig is vernieuwd, verbouwd en vertimmerd zijn er toch nog talloze kleinere en grotere ensembles van cultuurhistorisch waardevolle objecten, structuren en gebiedjes te vinden.

Meest waardevol kunnen we de historische hoofdwegenstructuur (Piusplein – Kapelstraat – Lieve Vrouwenplein - Kerkstraat – Sint-Janstraat – Marktstraat – Markt – Prior van Milstraat met zijwegen) en veelal daaraangrenzende deelgebieden benoemen. Deze deelgebieden van hoge waarde betreffen grosso modo de bebouwing langs het noordelijk deel van de Kapelstraat met het gebied tussen Piusplein en de oude pastorie, een fors deel van de bebouwing langs de westzijde van Lieve Vrouwenplein en Kerkstraat en enkele deelgebieden aan de oostzijde, de omgeving van Vorstenburg, het ensemble van woningen langs de Kastanjeweg en het bebouwde deel van de stationsbuurt.

Van middelwaarde zijn met name die delen van de lintbebouwing langs de historische wegenstructuur waar de panden in de loop der tijd individueel vervangen zijn en waar de historische kavelstructuur en enkele gangen nog aanwezig zijn. In deze categorie valt ook de voormalige spoorzone tussen Parallelweg en Losplaats.

Gebieden met lage waarde liggen voornamelijk in de gebieden achter de bebouwing langs de hoofdwegenstructuur, alsmede de grootschalige nieuwbouw die in de afgelopen decennia direct aan de hoofdwegenstructuur is gebouwd.

Van het prestedelijk landschap, met name de open akker en het beekdal, herkennen we binnen het plangebied niets meer door de hoeveelheid bebouwing en de nivellering die dat – met name bij de nieuwbouw – met zich mee heeft gebracht.

5.2 Aanbevelingen

5.2.1 Uitgangspunten

Voorgesteld wordt om bij de omgang met cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan verschillende strategieën te hanteren, afhankelijk van de waardering die aan een deelgebied is gegeven. Afhankelijk van datgene wat er aan waarden in deze deelgebieden aanwezig is, kan de strategie verder worden uitgewerkt tot concreet niveau.

Ook in de welstandsnota zijn uitspraken gedaan over de cultuurhistorische kwaliteiten en de welstandsniveau's die voor de verschillende deelgebieden worden gehanteerd. Die nota gaat echter hoofdzakelijk uit van een te hanteren niveau bij nieuwe ontwikkelingen, terwijl wij in dit rapport in eerste instantie wordt geadviseerd over hoe met bestaande cultuurhistorische waarden omgegaan kan worden. Dat verklaart waarom het niet tegenstrijdig is om aan gebieden van lage

cultuurhistorische waarde een hoog welstandsniveau te koppelen: als dit bijvoorbeeld een gebied binnen een historisch bebouwingslint is waar de ruimtelijke samenhang volledig is verdwenen (lage cultuurhistorische waarde), is het in onze ogen juist verstandig om hier bij nieuwe ontwikkelingen juist extra op te letten (hoog welstandsniveau). Op die manier kan de ruimtelijke kwaliteit van een historisch bebouwingslint weer hersteld worden en kan, wanneer aansluiting wordt gezocht bij historisch-stedenbouwkundige structuurlijnen, de cultuurhistorische waarde van het gebied bijvoorbeeld stijgen van laag naar middel. Een zeer zorgvuldig ontwerp zou in theorie zelfs 'cultuurhistorie van de toekomst' kunnen worden en daarmee op de langere termijn een hoge waarde kunnen krijgen.

5.2.2 Strategieën

Voor het hele bestemmingsplangebied Centrum Uden is vlakdekkend een cultuurhistorische waardering uitgesproken in de gradaties hoog, middel en laag. Voor de verschillende waarderingsklassen stellen we de volgende strategieën voor:

Hoge cultuurhistorische waarde

De cultuurhistorische waarden zijn leidend in het bestemmingsplan. Bestaande waarden (object en ruimtelijke context) dienen zorgvuldig te worden geborgd, zowel voor het object als voor zijn ruimtelijke context. De mogelijkheden voor nieuwe ontwikkelingen mogen niet strijdig zijn met behoud van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Geadviseerd wordt om voor deze deelgebieden in het bestemmingsplan een dubbelbestemming 'Waarde Cultuurhistorie' te hanteren. Hieraan kan, met name bij ontwikkelingen groter dan huis-, tuin- en keukeningrepen de eis verbonden worden dat voorafgaand aan het opstellen van een ontwikkelingsplan een cultuurhistorisch onderzoek met aanbevelingen voor ontwerp moet zijn uitgevoerd.

Cultuurhistorische middelwaarde

De aanwezige cultuurhistorische waarden worden in het bestemmingsplan verankerd. Bestaande waarden dienen zorgvuldig te worden verankerd, vooral waar het gaat om de ruimtelijke structuur van het gebied. Binnen gebieden met een middelwaarde komen verspreid enkele individuele waarden voor (zie kaartbijlage 4) waar bijzondere aandacht aan besteed dient te worden in de planregels voor de betreffende bestemming.

Lage cultuurhistorische waarde

In gebieden met een lage cultuurhistorische waarde ontbreken waarden grotendeels, en derhalve hoeft hier in het bestemmingsplan geen speciale aandacht aan te worden geschonken. Bij nieuwe ontwikkelingen zijn de uitgangspunten in de welstandsnota leidend bij het ontwerp dat voor deze deelgebieden wordt gemaakt.

5.2.3 Nadere uitwerking

Borging van individuele objecten

Objecten die op basis van een verordening of wet zijn beschermd, zoals rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten, mogen niet als zodanig in een bestemmingsplan worden opgenomen, ook niet ter signalering.

Objecten zonder beschermde status, zoals de niet-beschermde MIP-objecten, beeldbepalende panden en karakteristieke panden kunnen wel met een aanduiding in het bestemmingsplan worden opgenomen. De juridische implicaties daarvan zijn echter beperkt, omdat in een bestemmingsplan alleen uitspraken gedaan mogen worden over ruimtelijk relevante aspecten. Waar het gaat om de waarde van individuele panden kan het historisch materiaal niet beschermd worden. In theorie zou dit zelfs kunnen betekenen dat wanneer een karakteristiek pand een cultuurhistorische dubbelbestemming heeft gekregen, dit geen beletsel zou kunnen zijn voor de afgifte van een sloopvergunning mits de nieuwbouw een identieke vorm, massa, kapvorm, nokhoogte e.d. kent. De ruimtelijk relevante aspecten worden op die manier gecontinueerd.

Het bestemmingsplan is derhalve geen adequaat middel om bestaande gebouwen fysiek te beschermen. We adviseren dan ook om de panden op de lijst van beeldbepalende panden én karakteristieke panden nader te laten waarden ten behoeve van een uitbreiding van de monumentenlijst of, als dat politiek niet haalbaar is, in te zetten op a) borging van de ruimtelijke dimensies van de betreffende panden in het bestemmingsplan en b) draagvlakvergroting voor de specifieke kwaliteiten van elk pand, individueel of in zijn ruimtelijke context.

Met betrekking tot het straatmeubilair voor zover dat niet al beschermd wordt als onderdeel van een rijks- of gemeentelijk monument adviseren we om, als de objecten gemeentelijk eigendom zijn, hiervoor bijzondere aandacht in het beheer te vragen bij de specifieke afdelingen van de gemeentelijke organisatie. Borging van bijvoorbeeld de lantaarnpalen via het bestemmingsplan is niet mogelijk. We adviseren voor deze specifieke categorie, de bijzondere lantaarnpalen, dan ook een separate waardestelling te laten plaatsvinden met het oog op een plaatsing van de palen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Derhalve hebben we in onderstaande adviezen geen adviezen omtrent behoud van historische bouwmassa opgenomen. Zoals aangegeven is het wel mogelijk om een aanduiding 'karakteristieke bebouwing' op te nemen, vooral met een signaalfunctie.

De monumentale bomen genieten deels door specifiek beleid bescherming. De nieuw geïnventariseerde bomen (zie kaartbijlage 4) zouden aan deze lijst moeten worden toegevoegd.

Borging van ruimtelijke karakteristieken

Op basis van de analyse van de cultuurhistorische waarden in het plangebied kunnen we enkele adviezen formuleren die voor meerdere deelgebieden gelden en die dus náást behoud van specifieke objecten (m.n. monumenten) gelden. We zullen deze adviezen hieronder dan ook laten volgen door de nummers van de deelgebieden zoals die op kaartbijlage 5 zijn weergegeven en in hoofdstuk 3 zijn benoemd. Er dient bij opgemerkt te worden dat in een aantal gevallen behoud van zaken als nok- en goothoogte evident is als het gaat om beschermde monumenten in een deelgebied.

Behoud van kavelstructuur en rooilijnen (7, 8, 14, 16, 18, 19, 20, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 34, 36, 38, 41, 43, 48, 49)

De kavelgrenzen en rooilijnen in deze deelgebieden vertegenwoordigen een hoge waarde. Met name langs de Marktstraat en Markt, waar de bouwmassa en –hoogte in de afgelopen halve eeuw deels zijn aangepast, vertegenwoordigen kavelgrenzen en rooilijnen zelf de belangrijkste cultuurhistorische waarde. Elders, zoals langs de Kerkstraat, gaan kavelstructuur en rooilijnen hand-in-hand met andere waarden. In de stationsbuurt is de positionering van de villa's aan de Prior van Milstraat in het hart van het perceel, op afstand van de weg, een belangrijke waarde.

Behoud van maatvoering, schaal en nok- en goothoogte (7, 8, 16, 18, 19, 20, 25, 30, 34, 36, 43, 44, 45, 49)

Het dorpse karakter van een kern, waardoor de relatie met de geschiedenis voelbaar wordt, hangt in hoge mate samen met de maatvoering van de gebouwen (figuur 8). In veel Brabantse dorpen staat dit dorpse karakter sterk onder druk door de bouw van winkel-appartementencomplexen, iets wat feitelijk al in de jaren zestig op kleine schaal startte en met name de laatste decennia een hoge vlucht heeft genomen. Enkele delen van Uden, vooral langs Kapelstraat, Kerkstraat, de westelijke Sint-Janstraat en Vorstenburg zijn nog van deze ontwikkeling verschoond gebleven. Nieuwbouw is hier niet ondenkbaar, zoals blijkt uit redelijke voorbeelden waar het om de maatvoering gaat (Kapelstraat 15, Kerkstraat 25, Lieve Vrouwenplein 5). Kenmerkend is ook dat de panden vaak licht in hoogte verschillen (zie figuur 8).

Behoud van gangen (27, 28, 38)

Tussen de panden aan Sint-Janstraat, Marktstraat en Markt komen (brand)gangen voor die teruggaan op de aansluiting van paden op het hoofdwegennet. Zij vormen een bijzondere cultuurhistorische waarde die samenhangt met de redelijk intacte verkaveling van deze gebieden.

Behoud van het groene karakter (5, 6, 11, 18, 20, 21, 23, 36, 48, 49)

De genoemde deelgebieden hebben met elkaar gemeen dat het groene karakter in de vorm van bos, park of tuin heel prominent naar voren komt óf een pareltje, verborgen achter lintbebouwing, vormt. Dit groene karakter verbindt de kern van Uden met het verleden, toen er naast de verschillende tuinen en parken direct agrarisch land aan de kom van het dorp grenste. De wegenstructuur (48) hebben we eveneens opgenomen omdat het groene karakter door de laanbeplanting of individuele bomen hier op een aantal markante plekken (o.a. Kerkstraat, Marktstraat en Markt) heel prominent naar voren komt.⁴ Voor wat betreft percelen met bebouwing zal dat betekenen dat hier zorgvuldig moet worden omgegaan met de extra bebouwingsmogelijkheden die geboden worden. Dat geldt met name voor de kwetsbare groene achtertuinen achter de huizen aan de westzijde van de Kerkstraat.

---

⁴ We pleiten zeker niet voor een uitbreiding van bijvoorbeeld de snoeilinden (die zijn historisch gezien juist vooral bepalend voor het aanzien van Marktstraat en Markt), maar wel voor behoud van het bestaande aanzien en het zo mogelijk verder vergroenen door bijvoorbeeld het aanvullen van gaten in de rij snoeilinden of de aanplant van laanbomen langs historische uitvalswegen als de Prior van Milstraat. Regelen van de aanplant van nieuwe beplanting valt overigens buiten de doelstelling van een bestemmingsplan.

Zowel individuele groene objecten (losse bomen) als groene zones kunnen geborgd worden in het bestemmingsplan. Voor bescherming van specifieke bomen is de monumentale-bomenlijst met bijbehorende verordening eerder het instrument.

Behoud van open ruimte (40)

Specifiek voor het voormalig spoortracé geldt dat het spoor als historische structuur het best beleefbaar blijft als de ruimte tussen de Parallelweg en de Losplaats open blijft. De inrichting van de parkeerplaats zorgt daar nu voor door de parkeervakken haaks op een weg in de lengterichting te plaatsen. De plaatsing van de supermarkt heeft deze open ruimte bijvoorbeeld verbroken, waardoor een visuele hindernis in de spoorzone is ontstaan.

Stimuleren van behoud van functie (1, 3, 6?, 12, 22, 23, 27, 28, 38, 44)

Specifiek voor een aantal deelgebieden aan de oostzijde van Kerkstraat en Kapelstraat geldt dat zij voortkomen uit het rooms-katholieke verleden van Uden. De verschillende religieuze orden die hier gevestigd waren, waren werkzaam in onderwijs en zorg, en daarnaast hadden zij uiteraard een religieuze kerntaak in de vorm van verkondigen van de geloofsleer. Al deze taken hebben op de één of andere wijze nog een plek in dit gebied met de St. Petruskerk (koepelkerk), de scholen aan Kapelstraat en Burgemeester Buskensstraat, het verzorgingshuis Sint-Jan en de seniorenwoningen aan het Oude Kerkpad. Door behoud van deze functies ontstaat een continuering van sociaal-historische ontwikkelingen, die begon met de stichting van de St. Petruskerk aan het huidige Piusplein en de Mariakapel aan het Lieve Vrouwenplein, beide in de Middeleeuwen. Hetzelfde geldt voor de commerciële functie van de omgeving van Marktstraat en Markt, waar wij adviseren te streven naar behoud van de commerciële functie.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A.**, 2000. *Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.
- Bont, Chr. de**, 1989. Het cultuurhistorisch landschapsonderzoek van het streekplangebied 'Mid-den- en Oost Brabant'. *Staring Centrum Rapport 17/III*. Staring Centrum, Wageningen.
- Bressers, L.**, 2006. *Uden... ge bent Uje nie mer! 1940-1990*. Aprilis, Zaltbommel.
- Croonen Adviseurs**, 2009. *Welstandsnota Uden 2009, gemeente Uden*. Croonen Adviseurs.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 155*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Egeraat, L. van**, 1981. *Brabant van boven*. Regenboog B.V., Breda/Leeuwarden.
- Dijk, X.C.C. van**, 2007. *Gemeente Venlo; een archeologische verwachtings- en advieskaart*. RAAP-rapport 1473. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Elsen O.S.C., A. van den**, 1988. *350 jaar wel en wee van de Udense Kruisherengemeenschap*. Z.u.
- Fontijn, H.**, 2002. Sacrificial landscapes. Cultural biographies of persons, objects and 'natural places in the Bronze Age of the Southern Netherlands, c. 2300-600 BC. *Analecta Praehistoria Leidensia 33/34*.
- Ginkel, E. van & L. Theunissen**, 2009. *Onder heide en akkers: de archeologie van Noord-Brabant tot 1200*. Matrijs, Utrecht.
- Hoof, L.G.L. van & R. Jansen**, 2002. Archeologisch onderzoek A50 te Uden. Bewoning uit de IJzertijd en de Vroege-, Volle- en Late Middeleeuwen. *Archol Rapport 12*. Archol, Leiden.
- Hoogstraten, A. van**, 2008. *Aanteekeningen op het land van Ravestein, oudtijds het land van Herpen genoemd en deszelfs aloude landsheeren met nevensgaande charters en geschiedkundige bescheiden* [bewerkt door Hans Sluijters en met een inleiding van Adriaan Sanders]. Stichting Uden in Geschriften, Uden.
- Keijers, D.M.G.**, 2006. Plangebied Centrum Uden West I & II te Uden, gemeente Uden; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-notitie 1749*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Keunen, L.J.**, 2012. Plangebied Kruisherenskapel, gemeente Uden; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-notitie 4071*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Monumentenhuis Brabant**, 2005. *Advies masterplan Centrum West*. Monumentenhuis Brabant.
- Rensink, E. (red.)**, 2008. *Archeologie en beekdalen. Schatkamers van het verleden*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Schabbink, M.L.**, i.v. Waterputten en kapelmuren. Archeologisch onderzoek in de gemeente Uden. *RAAP-rapport xxx*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Scheerder, J.**, 1967. *Prior A.G. van Mil 1866-1931*. Lichtland, Diest.
- Sluijters, J.M.J.F.A.**, 1971. *Uden in oude ansichten*. Europese Bibliotheek, Zaltbommel.

- Stiboka**, 1976. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 45 Oost 's-Hertogenbosch*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka/RGD**, 1983. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 45 's-Hertogenbosch*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Van den Broeke, P.**, 2005. Gaven voor de goden. In: L.P. Louwe Kooijmans e.a. (red); *Nederland in de prehistorie*: 659-678. Bert Bakker, Amsterdam.
- Vangheluwe, D. & Th. Spek**, 2008. De laatmiddeleeuwse transitie van landschap en landbouw in de Noordbrabantse Kempen. Geïllustreerd aan de hand van een detailstudie van de Enderakkers bij Bergeijk. *Historisch Geografisch Tijdschrift*, jaargang 26/1: 1-23.
- Verhoeven, M.P.F.**, 2003. Landinrichtingsgebied Wintelre-Oerle; een archeologische verwachtings- en advieskaart. *RAAP-rapport 872*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Verhoeven, M.P.F., G. R. Ellenkamp & D.M.G. Keijers**, 2010. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Leudal. *RAAP-rapport 1952*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
CHW	Cultuurhistorische WaardenKaart
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KICH	KennisInfrastructuur CultuurHistorie
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Verklarende woordenlijst

artefact

Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

dekzand

Fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente).

enkeerdgronden

Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.

ex situ

Niet in of op zijn/haar oorspronkelijke positie.

fibula

Mantelspeld of sluitspeld.

geomorfologie

Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.

glaciaal

A) IJstijd: koude periode uit het Pleistoceen; b) betrekking hebbende op het landijs.

grondspoor

Alle door de mens veroorzaakte veranderingen van de oorspronkelijke bodemopbouw, zoals verstoringen (kuilen) of toevoegingen (ophogingen).

grondwatertrap

Traject tussen de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand.

Holoceen

Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 9700 jaar voor Chr. tot heden).

horst

Deel van de aardkorst waarin de aardlagen relatief hoog zijn gelegen als gevolg van tektonische opheffing langs breuken.

in situ

Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeed, weggegooid of verloren.

kampement

Tijdelijke verblijfplaats.

leem

Grondsoort die wordt gekenmerkt door een hoog siltgehalte (bodemdeeltjes tussen 0,002 en 0,05 mm).

losse vondst

Enkele vondst zonder begeleidend materiaal, zonder context.

periglaciaal

Heeft betrekking op de stroken rondom het door landijs bedekte gebied, op het daarop heersende klimaat en op kenmerkende verschijnselen in dit gebied.

plaggendek

humeuze laag op oud akkerland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. Voorheen werd wel gesproken over esdekken, maar die term is gedateerd.

podzol

Bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd.

Prehistorie

Dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.

secundaire vindplaats

Vindplaats waar de vondsten niet zijn achtergelaten door de oorspronkelijke gebruiker, maar waar ze terecht zijn gekomen door fysische en biologische processen.

slenk

Deel van de aardkorst waarin de aardlagen relatief laag zijn gelegen als gevolg van tektonische daling langs breuken.

Steentijd

Archeologische periode die zich kenmerkt door het gebruik van stenen werktuigen.

Terra Sigillata

Romeins aardewerk, overwegend glanzend rood en vaak voorzien van reliëfdecoratie.

vindplaats

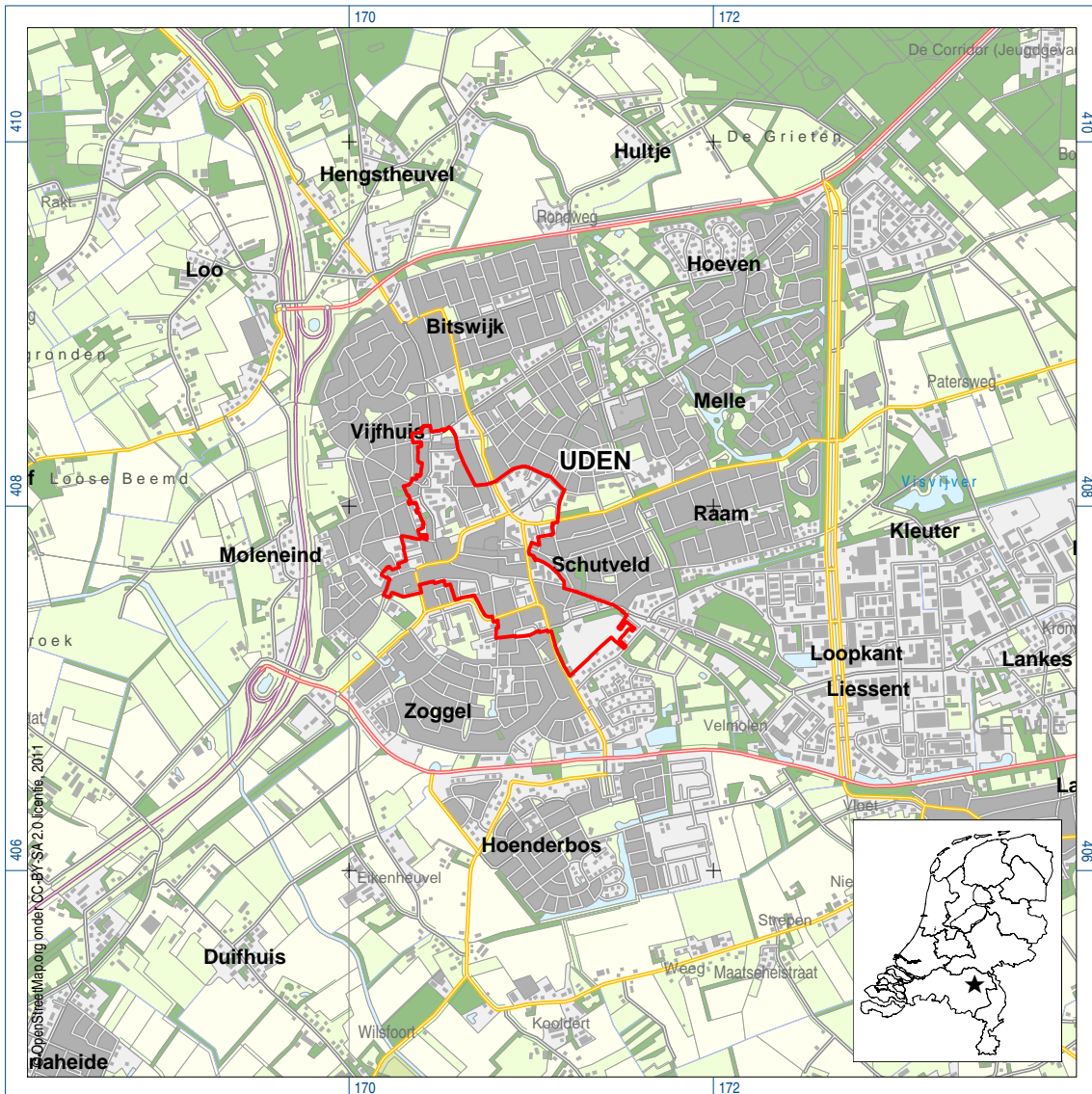
Plaats waar archeologisch materiaal is verzameld of te verzamelen is.

Weichselien

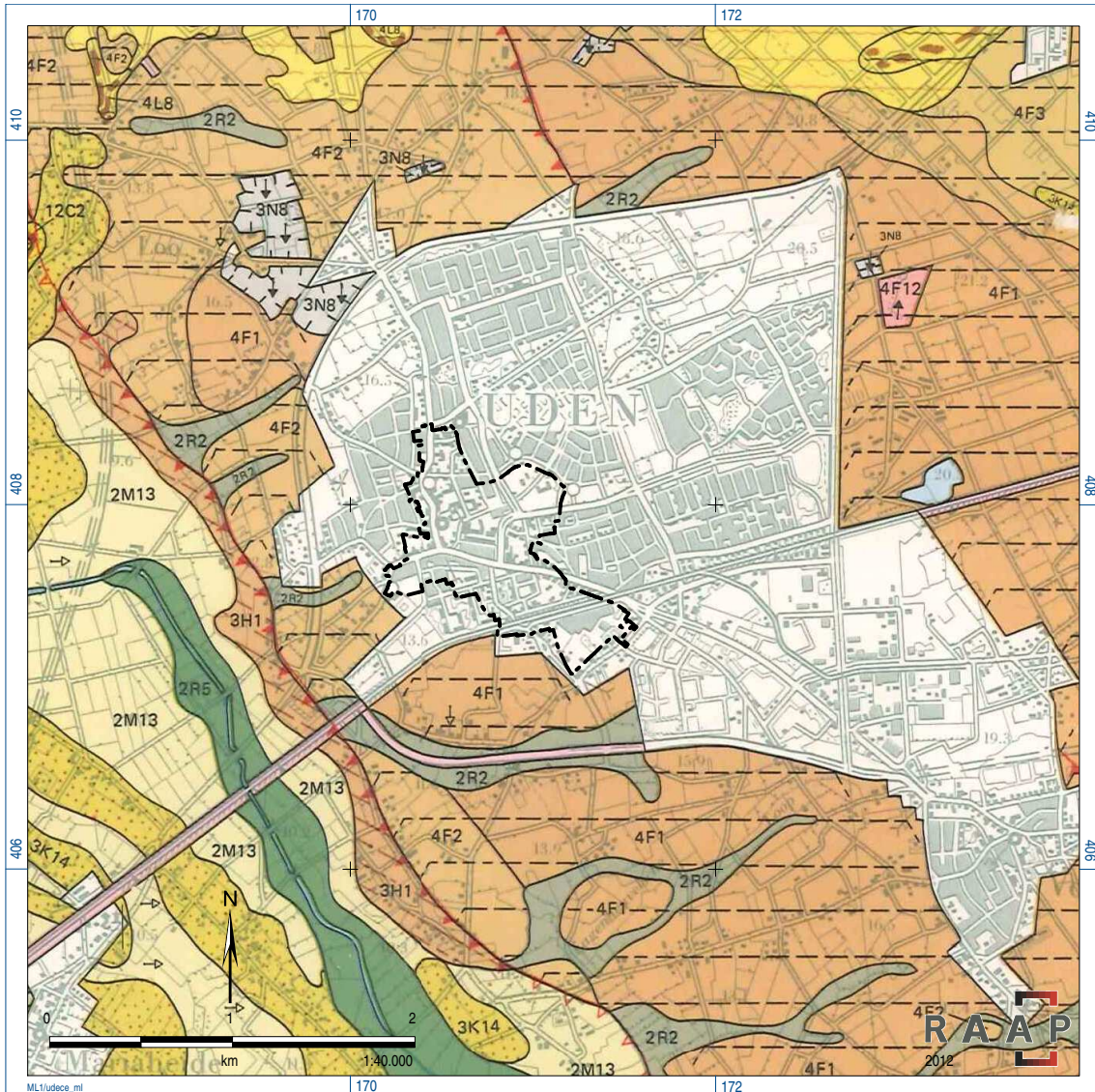
Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 114.000-9700 jaar voor Chr.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied, inzet: ligging in Nederland.
- Figuur 2.** Geomorfologische context van het plangebied (bron: Stiboka/RGD, 1983).
- Figuur 3.** Bodemkundige context van het plangebied (bron: Stiboka, 1976).
- Figuur 4.** Uden in 1832, weergegeven op het kadastraal minuutplan. Van noord naar zuid zien we "Kerk-Uden", 'Kapel-Uden' en 'Markt-Uden' (bron: <http://www.watwaswaar.nl>).
- Figuur 5.** AMZ-fasering.
- Figuur 6.** Eén van de herenhuizen in de stationsbuurt, op de hoek van Stationstraat en Parallelweg.
- Figuur 7.** Straatlantaarn uit de vroeg-naoorlogse periode, gekenmerkt door de gebogen vorm en de kapvorm waarin het armatuur bevestigd is.
- Figuur 8.** Voorbeeld van de kenmerkende dorpse maatvoering en schaal: éénlaagse woningen met een zadeldak of mansardedak parallel aan de straat, waarbij panden onderling licht in hoogte kunnen verschillen.
- Tabel 1.** Geologische en archeologische tijdschaal.
- Tabel 2.** Vindplaatsen in en direct rondom het plangebied.
- Tabel 3.** Volgens ARCHIS uitgevoerd archeologisch onderzoek in en direct rondom het plangebied.
- Tabel 4.** Samenvatting archeologische verwachtingen Uden Centrum.
- Tabel 5.** Voorstel beleidscategorieën en ondergrenzen archeologisch onderzoek.
- Bijlage 1.** Boorbeschrijvingen.
- Kaartbijlage 1.** Overzicht archeologie.
- Kaartbijlage 2.** Archeologische verwachtingskaart.
- Kaartbijlage 3.** Archeologische beleidsadvieskaart.
- Kaartbijlage 4.** Cultuurhistorische kenmerkenkaart.
- Kaartbijlage 5.** Cultuurhistorische waarderingskaart.

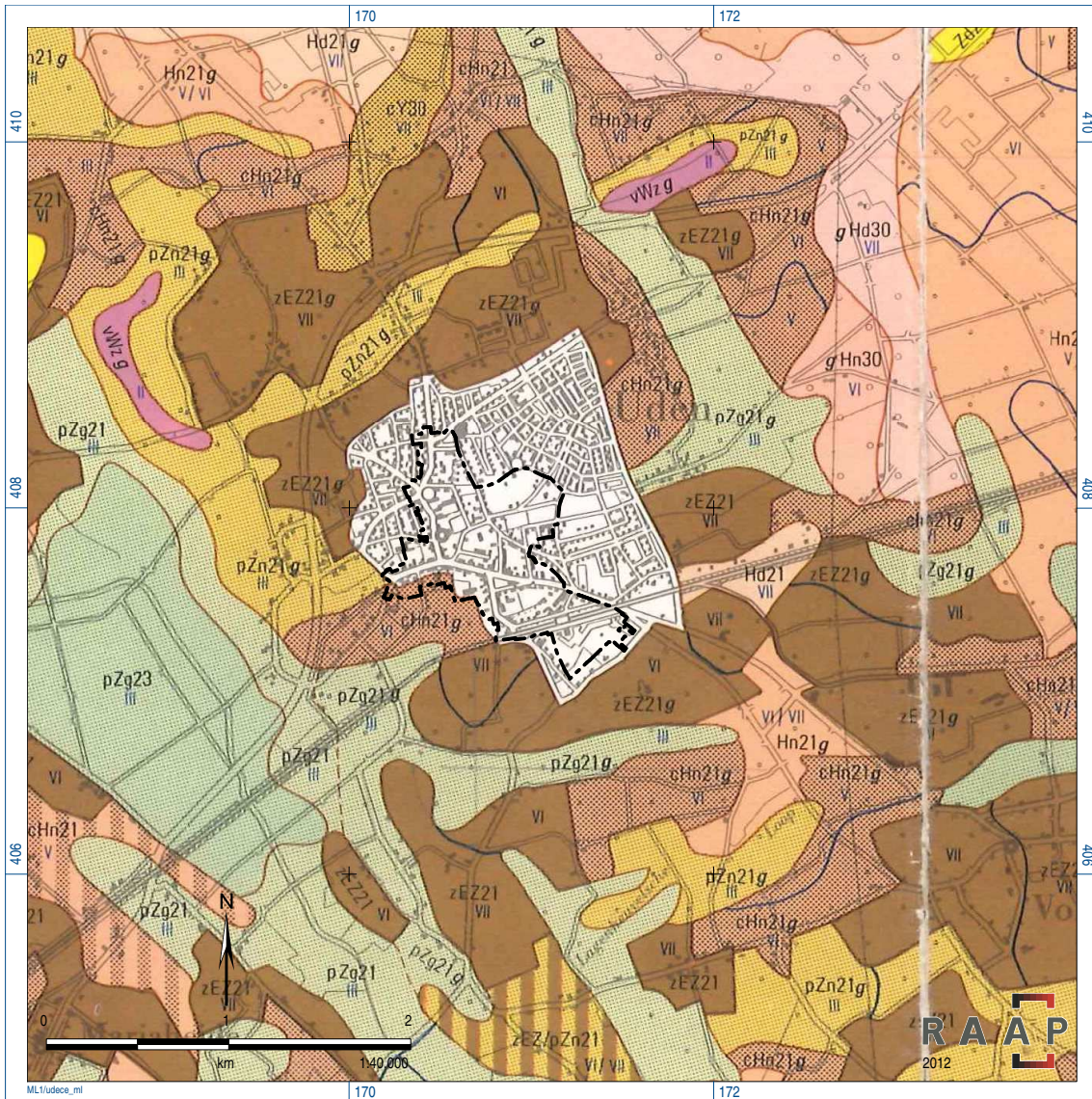

Figuur 1. Ligging plangebied (rode lijn); inzet: ligging in Nederland (ster).

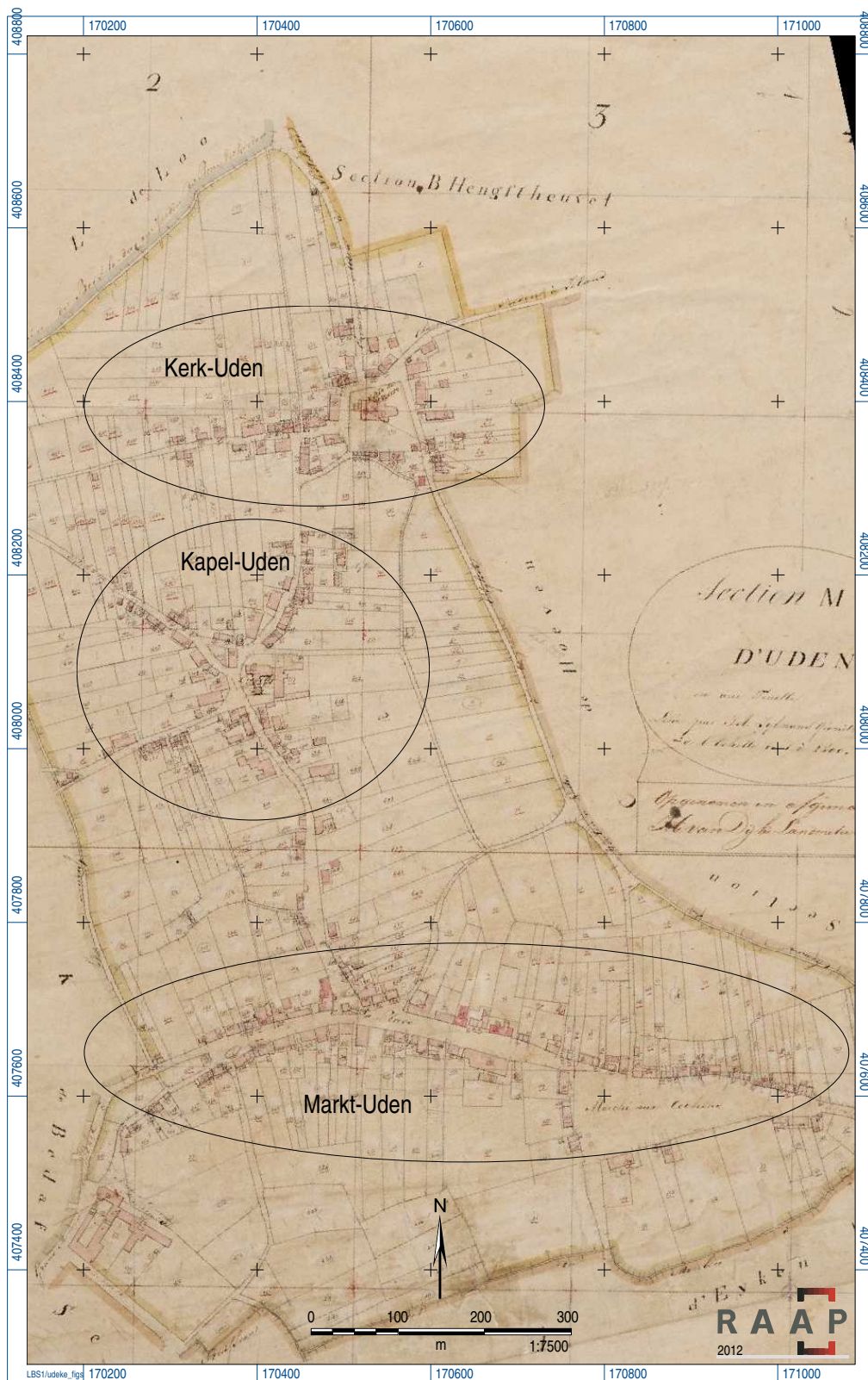

Figuur 2. Geomorfologische context van het plangebied (bron: Stiboka/RGD, 1983).

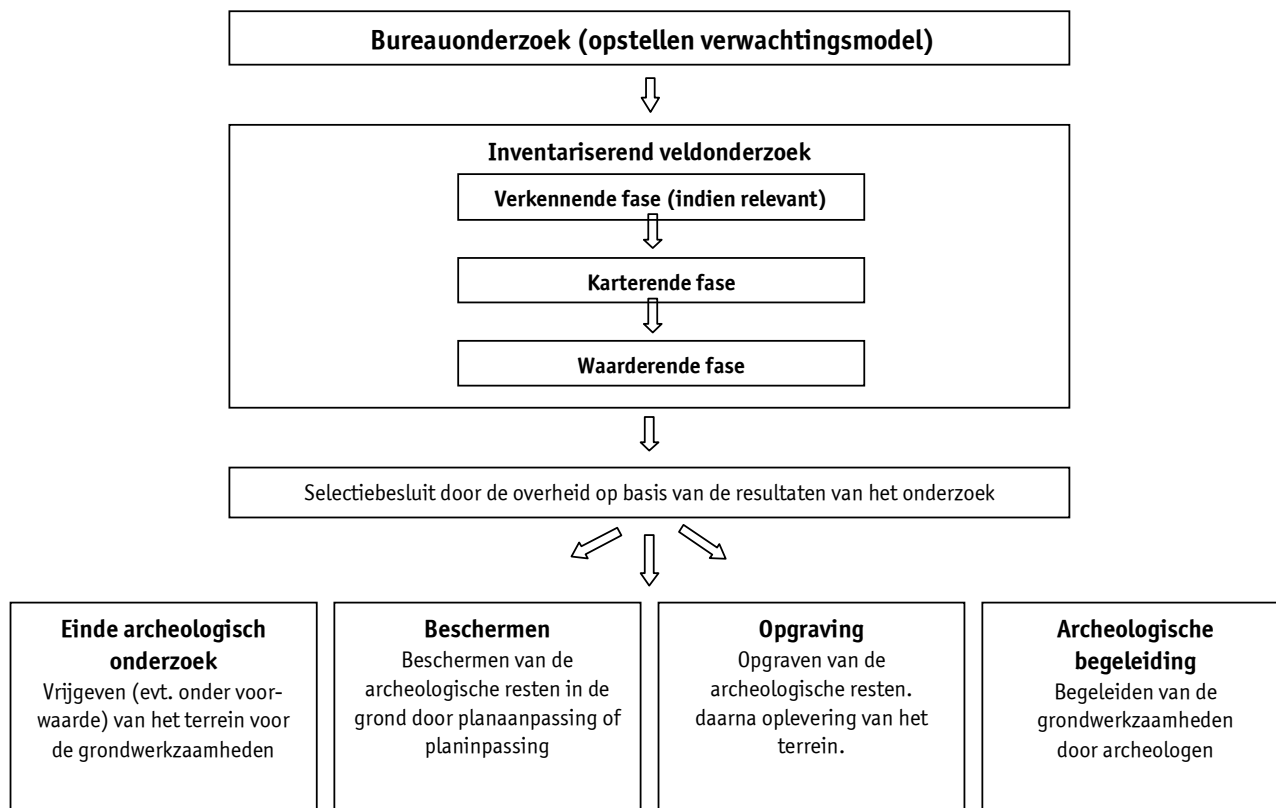

Figuur 3. Bodemkundige context van het plangebied (bron: Stiboka, 1976).

Figuur 4. Uden in 1832, weergegeven op het kadastraal minuutplan. Van noord naar zuid zien we 'Kerk-Uden', 'Kapel-Uden' en 'Markt-Uden' (bron: <http://www.watwaswaar.nl>).

Figuur 6. Eén van de herenhuizen in de stationsbuurt, op de hoek van Stationstraat en Parallelweg.

Figuur 7. Straatlantaarn uit de vroeg-naoorlogse periode, gekenmerkt door de gebogen vorm en de kapvorm waarin het armatuur bevestigd is.

Figuur 8. Voorbeeld van de kenmerkende dorpse maatvoering en schaal: éénlaagse woningen met een zadeldak of mansardedak parallel aan de straat, waarbij panden onderling licht in hoogte kunnen verschillen.

Geologische perioden			Archeologische perioden				
Tijdvak	Chronozone	Datering	Tijdperk	Datering			
Holoceen	Laat Subatlanticum	1150 na Chr.	Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)	1795			
			Nieuwe tijd	B	1650		
	A	1500					
	Vroeg Subatlanticum	0	Middeleeuwen	Laat	1250		
				Vol	1050		
				Vroeg	Ottoons	900	
					Karolingisch	725	
					Merovingisch laat	525	
					Merovingisch vroeg	450	
	Romeinse tijd	Laat	270				
		Midden	70 na Chr.				
		Vroeg	15 voor Chr.				
	Subboreaal	450 voor Chr.	IJzertijd	Laat	250		
Midden				500			
Vroeg				800			
Bronstijd			Laat	1100			
			Midden	1800			
			Vroeg	2000			
Atlanticum	3700	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850			
			Midden	4200			
			Vroeg	4900/5300			
Boreaal	7300	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450			
			Midden	8640			
			Vroeg	9700			
Preboreaal	8700						
Pleistoceen	Weichselien	Laat Glaciaal	Late Dryas	11.050			
			Allerød	11.500			
			Vroege Dryas	12.000			
			Bølling	12.500			
			Vroegste Dryas	13.500			
		Pleniglaciaal	Laat	Denekamp	30.500		
				Hengelo	60.000		
			Vroeg	Moershoofd	71.000		
				Odderade	114.000		
				Brørup	126.000		
	Vroeg Glaciaal	Eemien	Saalien II	236.000			
			Oostermeer	241.000			
			Saalien I	322.000			
			Belvédère/Holsteinien	336.000			
			Glaciaal x	384.000			
			Holsteinien	416.000			
			Elsterien	463.000			
			Prehistorie		Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
						Jong B	16.000
						Jong A	35.000
Midden	250.000						
Oud							

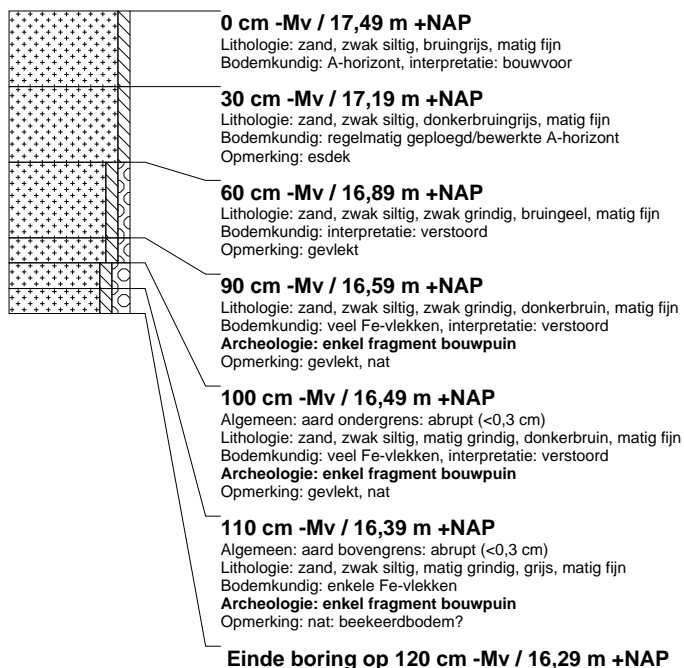
Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen

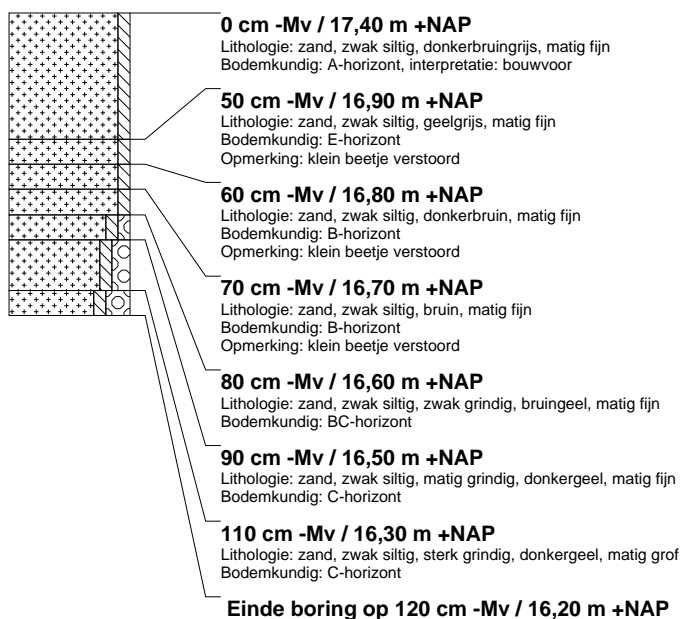
boring: UDECE-1

beschrijver: MARC VE, datum: 18-12-2012, X: 171.279, Y: 408.015, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17.49, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Uden, plaatsnaam: Uden, opdrachtgever: Gemeente Uden, uitvoerder: RAAP Zuid

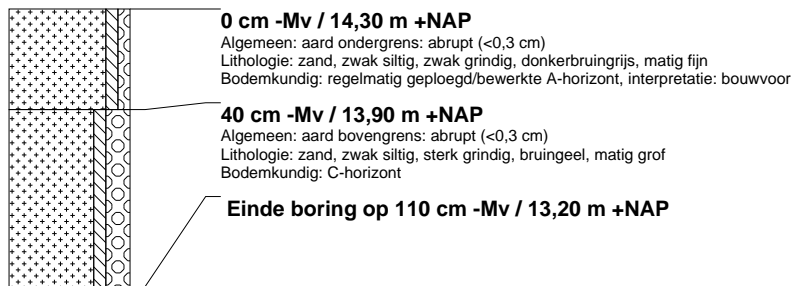
boring: UDECE-2

beschrijver: MARC VE, datum: 18-12-2012, X: 171.417, Y: 408.013, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17.40, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Uden, plaatsnaam: Uden, opdrachtgever: Gemeente Uden, uitvoerder: RAAP Zuid

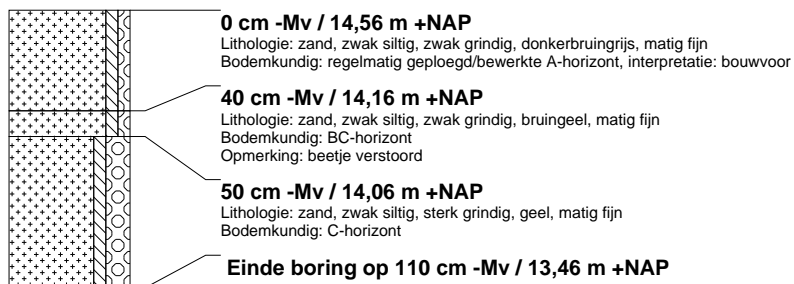
boring: UDECE-3

beschrijver: MARC VE, datum: 18-12-2012, X: 170.115, Y: 407.238, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 14,30, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: akker, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Uden, plaatsnaam: Uden, opdrachtgever: Gemeente Uden, uitvoerder: RAAP Zuid

boring: UDECE-4

beschrijver: MARC VE, datum: 18-12-2012, X: 170.150, Y: 407.275, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 14,56, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: akker, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Uden, plaatsnaam: Uden, opdrachtgever: Gemeente Uden, uitvoerder: RAAP Zuid

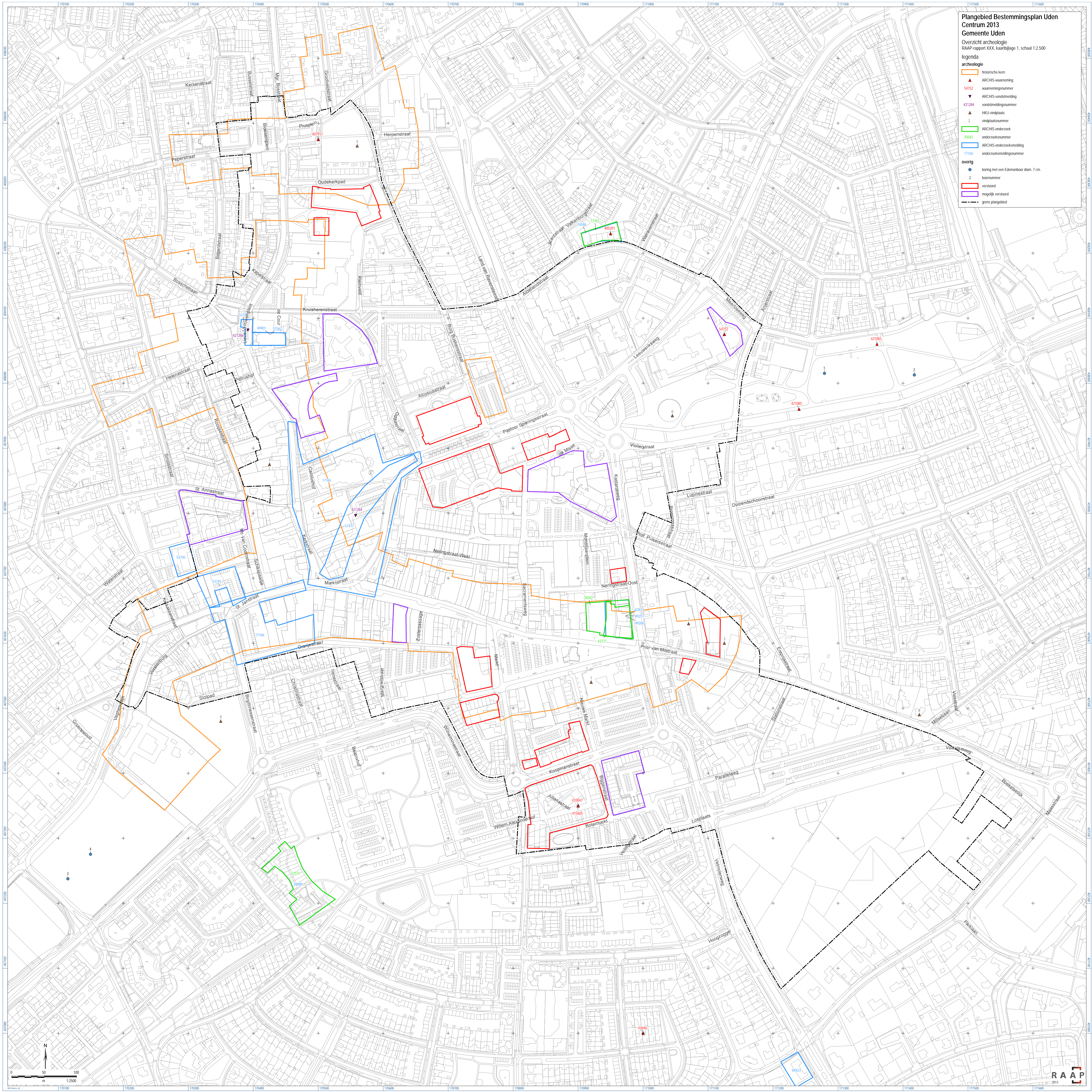
Plangebied Bestemmingsplan Uden Centrum 2013
Gemeente Uden
 Overzicht archeologie
 RAAP-rapport XXX, kaartbladzijde 1, schaal 1:2.500

legenda
archeologie

- historische kern
- ▲ ARCHIS-waarneming
- ▲ 54752 waarnomingsnummer
- ▼ ARCHIS-vondsvelding
- ▲ 421284 vondsveldingsnummer
- ▲ HKU-vindplaats
- ▲ 2 vindplaatsnummer
- ARCHIS-onderzoek
- ▲ 35042 onderzoeksnummer
- ARCHIS-onderzoeksmeding
- ▲ 17165 onderzoeksmedingsnummer

overig

- boring met een Edombar boor diam. 7 cm
- 2 boomnummer
- verstoord
- mogelijk verstoord
- grens plangebied

Plangebied Bestemmingsplan Uden
Centrum 2013

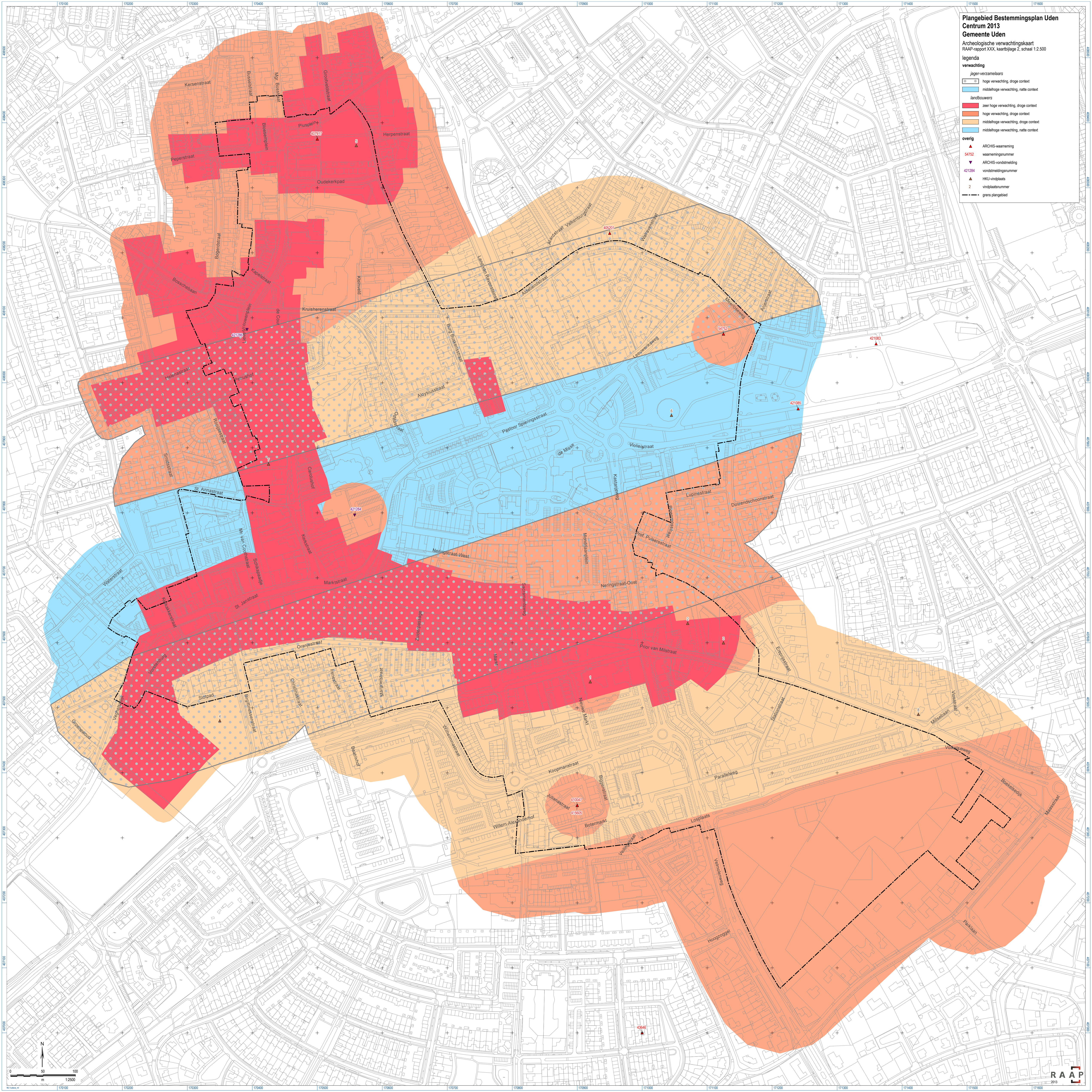
Gemeente Uden

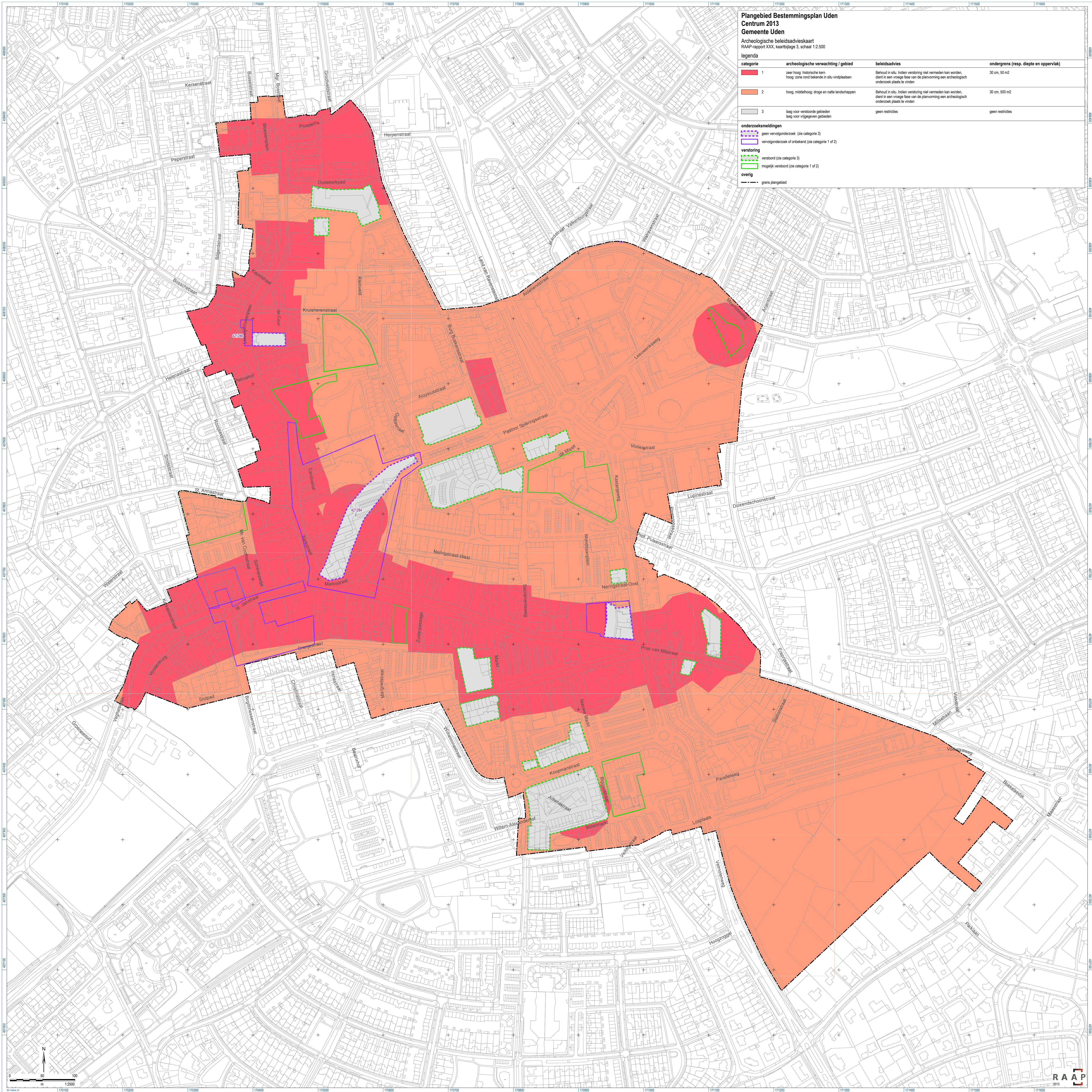
Archeologische verwachtingskaart
RAAP-rapport XXX, kaartplaatje 2, schaal 1:2.500

legenda

verwachting

- jager-verzamelaars
    - hoge verwachting, droge context
    - middeelhoogte verwachting, natte context
  - landbouwers
    - zeer hoge verwachting, droge context
    - hoge verwachting, droge context
    - middeelhoogte verwachting, droge context
    - middeelhoogte verwachting, natte context
  - overig
    - ARCHIS-waarneming
    - 54752 waarnummers
    - ARCHIS-vondstmelding
    - 421284 vondstmeldingsnummers
    - 1 HKU-vindplaats
    - 2 vindplaatsnummers
- grens plangebied

Plangebied Bestemmingsplan Uden

Centrum 2013

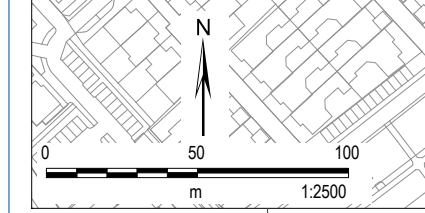
Archeologische beleidsadvieskaart
RAAP-rapport XXX, kaartbladzijde 3, schaal 1:2.500

legenda

categorie	archeologische verwachting / gebied	beleidsadvies	ondergrens (resp. diepte en oppervlak)
1	zeer hoog: historische kern hoog: zone rond beleide in situ vindplaatsen	Behoud in situ. Indien verstoring niet vermeden kan worden, dient in een vroege fase van de planvorming een archeologisch onderzoek plaats te vinden	30 cm, 50 m ²
2	hoog, middelhoog: droge en natte landschappen	Behoud in situ. Indien verstoring niet vermeden kan worden, dient in een vroege fase van de planvorming een archeologisch onderzoek plaats te vinden	30 cm, 500 m ²
3	laag voor verstoorde gebieden laag voor vrijgegeven gebieden	geen restricties	geen restricties

onderzoeksmeldingen

- geen vervolgonderzoek (zie categorie 3)
- vervolgonderzoek of onbekend (zie categorie 1 of 2)
- verstoring**
- verstoord (zie categorie 3)
- mogelijk verstoord (zie categorie 1 of 2)
- grens plangebied

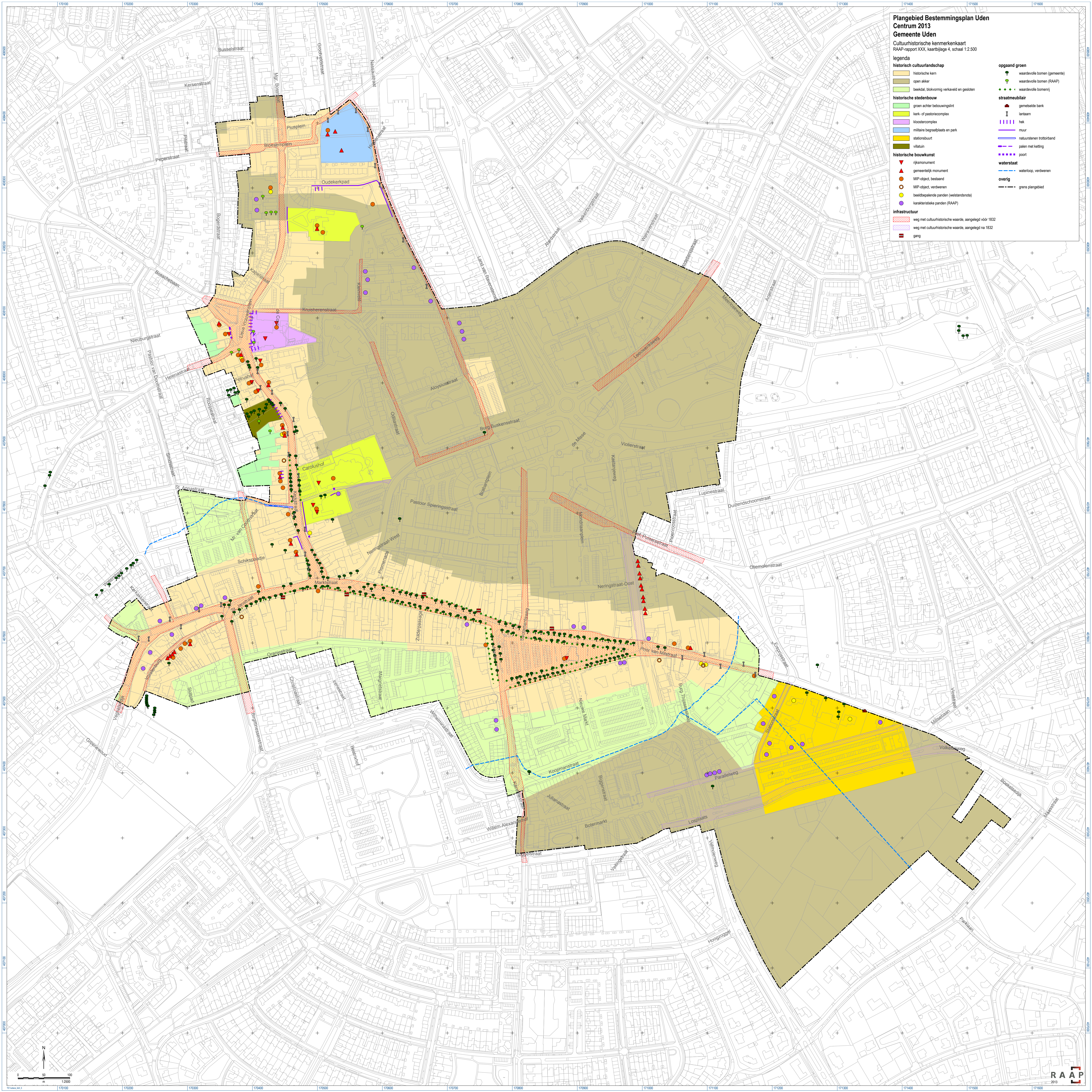
Plangebied Bestemmingsplan Uden

Centrum 2013

Cultuurhistorische kenmerkenkaart
RAAP-rapport XXX, kaartplaatje 4, schaal 1:2.500

legenda

- historisch cultuurlandschap**
    - historische kern
    - open akker
    - beekdal, blokvormig verkaveld en gesloten
  - historische stedenbouw**
    - groen achter bebouwing
    - kerk- of pastoriecomplex
    - kloostercomplex
    - militaire begraafplaats en park
    - stationsbuurt
    - villatuin
  - historische bouwkunst**
    - rijksmonument
    - gemeentelijk monument
    - MIP-object, bestaand
    - MIP-object, verdwenen
    - beeldbepalende panden (welstandsnota)
    - kenmerkende panden (RAAP)
  - opgaand groen**
    - waardvolle bomen (gemeente)
    - waardvolle bomen (RAAP)
    - waardvolle bomen
  - stratmeubilair**
    - gemeentelijke bank
    - lantaarn
    - hek
    - muur
    - palen met ketting
    - poort
  - waterstaat**
    - waterloop, verdwenen
  - overig**
    - grens plangebied
- infrastructuur**
- weg met cultuurhistorische waarde, aangelegd vóór 1832
  - weg met cultuurhistorische waarde, aangelegd na 1832
  - gang

**Plangebied Bestemmingsplan Uden
Centrum 2013
Gemeente Uden**
Cultuurhistorische waarderingskaart
RAAP-rapport XXX, kaartbladzijde 5, schaal 1:2.500

legenda
cultuurhistorische waarde
 hoge cultuurhistorische waarde
 cultuurhistorische middelwaarde
 lage cultuurhistorische waarde
 24 nummer deelgebied
 - - - - - grens plangebied

